

Entreprenørskapstilbud i høyere utdanning

Lisa Scordato
Liv Anne Støren

Rapport 8/2014

NIFU

Entreprenørskapstilbud i høyere utdanning

Lisa Scordato
Liv Anne Støren

Rapport 8/2014

Rapport 8/2014

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
Adresse PB 5183 Majorstuen, NO-0302 Oslo. Besøksadresse: Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Oppdragsgiver Kunnskapsdepartementet
Adresse Postboks 8119 Dep, 0032 Oslo

Trykk Link Grafisk

ISBN 978-82-7218-986-9
ISSN 1892-2597 (online)

www.nifu.no

Forord

Fra det flerårige prosjektet "Følgeforskning om entreprenørskap i utdanningen" er det tidligere publisert sju delrapporter. Det er også publisert et arbeidsnotat i 2013 som sammenstilte resultater i de ulike delprosjektene som var gjennomført så langt, og som drøftet resultatene i lys av Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen. En av de første delrapportene omhandlet en kartlegging av entreprenørskapstilbud i høyere utdanning for studieåret 2010–2011. Denne rapporten gir en oppdatering av denne kartleggingen. Den dekker situasjonen høsten 2013, og omfatter således studietilbud for studieåret 2013–2014.

Et viktig formål med rapporten er å undersøke om det har skjedd endringer i studietilbudene i handlingsplanperioden, det vil si etter den første kartleggingen som ble foretatt i starten av denne perioden. Rapporten gir en samlet oversikt over hvilke høyere utdanningsinstitusjoner i Norge som gir et tilbud om entreprenørskap, og hva slags tilbud de gir. På samme måte som i den forrige rapporten er utdanningstilbudene kategorisert etter omfang, type, nivå og fagområde.

Følgeforskningsprosjektet om den nasjonale satsingen på entreprenørskap i utdanningen (EiU) gjennomføres i samarbeid mellom NIFU og Østlandsforskning, på oppdrag for Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet. Disse departementene er oppdragsgivere også for denne rapporten.

Data til rapporten er innsamlet av Lisa Scordato og Inger Henaug. Lisa Scordato har hatt hovedansvar for innsamling og bearbeidingen av resultatene. Rapporten er skrevet av Lisa Scordato og Liv Anne Støren i samarbeid. Sistnevnte har vært prosjektleder.

Vi vil takke forsker Olav Spilling for nyttige kommentarer til et tidligere utkast, samt våre oppdragsgivere for konstruktive innspill.

Oslo, februar 2014

Sveinung Skule
Direktør

Nicoline Frølich
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
1.1 Bakgrunn	9
1.2 Formål	9
1.3 Metoder og kilder	11
2 Omfanget av EiU-tilbud	13
2.1 Høyere utdanningsinstitusjoner, type EiU-tilbud og nivåer.....	13
2.1.1 Sammenlikning med forrige kartlegging – endringer i treårsperioden i omfang og type EiU- tilbud	15
2.1.2 Fagområder – endring i EiU-tilbud i treårsperioden	15
2.2 Antall studenter.....	18
3 Bachelor-, master- og doktorgradsutdanninger – nivå og omfang	21
3.1 Bachelorutdanninger	21
3.2 Masterprogrammer	22
3.3 Doktorgradsutdanninger.....	24
3.4 Regional fordeling av bachelor- og masterprogrammer	25
3.5 Oppsummering	26
4 Års- og deltidsstudier, enkeltemner og videreutdanningskurs – omfang og nivå	27
4.1 Årsstudier og deltidsstudier	27
4.2 Enkeltemner i entreprenørskap	28
4.3 Regional fordeling av tilbud om enkeltemner i entreprenørskap	33
4.4 Etter- og videreutdanningskurs i entreprenørskap	33
4.5 Oppsummering	35
5 Avslutning og drøfting	36
5.1 Regional fordeling	36
5.2 Hvilke endringer har vi sett i omfang og type tilbud?	38
5.3 Overraskende utvikling?.....	39
Referanser	41
Vedlegg	42
Tabelloversikt	44

Sammendrag

Denne rapporten gir en oversikt over det samlede omfanget av entreprenørskapstilbud i høyere utdanning høsten 2013 og sammenlikner det med tilbudet som ble gitt høsten 2010. Arbeidet inngår i et flerårig følgeforskningsprosjekt om den nasjonale satsingen på entreprenørskap i utdanningen (EiU), men er samtidig et tilleggsprosjekt til det opprinnelige følgeforskningsprosjektet. Et viktig formål er å undersøke om det har vært endringer i løpet av handlingsplanperioden, det vil si perioden for «Handlingsplan for entreprenørskap i utdanning 2009–2014».

Status for 2013 er at alle offentlige læresteder, så nær som samisk høgskole, har tilbud om EiU, i tillegg er det mange private høgskoler som har slike tilbud. Når private og offentlige høgskoler slås sammen, har godt over halvparten av alle høyere utdanningsinstitusjoner tilbud i entreprenørskap. Et anslag, som vi imidlertid presenterer med forbehold, er at ca. 5000 studenter deltok i ordinære EiU-tilbud høsten 2013. Dette er et grovt anslag og viser til et mulig studenttall på et gitt tidspunkt. Muligens vil minst ti ganger så mange delta i EiU i løpet av sin studietid. Likevel synes det umulig å oppnå Handlingsplanens mål om en bred satsing som skal nå alle og at EiU skal være integrert i utdanning på alle nivåer og alle fagområder.

Vi har identifisert 193 studietilbud i entreprenørskap av ulike typer, noe som er en stor økning i forhold til forrige kartlegging, da vi registrerte 135 tilbud. Økningen i tilbud er imidlertid ujevn. Det har ikke skjedd en økning i antall langvarige kurs, men vi finner en økning i antall kortvarige kurs.

De fleste EiU-tilbud gis som enkeltemner, og de fleste av disse på bachelornivå. Det har vært en klar økning siden forrige kartlegging – som refererte til høsten 2010 – i tilbud om EiU som enkeltemne, mens det har vært en reduksjon i tilbud om bachelorprogrammer i entreprenørskap, i etter- og videreutdanningstilbud og i deltidsstudier. Det har vært en liten økning i antall masterprogrammer i EiU.

De mest omfattende tilbudene i entreprenørskap gis innenfor økonomiske og administrative fag, der de finnes på alle nivåer. Dernest kommer fagfeltet naturvitenskap og teknologi. Fortsatt er det altså tilbud innenfor økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske fag som dominerer, og det er i liten grad kommet flere tilbud innenfor fagfelt der entreprenørskap i utdanningen var mindre utbredt. De to nevnte fagfeltene er blitt mer, og ikke mindre, dominerende når det gjelder entreprenørskapstilbud.

Det har likevel vært en viss økning innenfor fagfelt der slike tilbud var mer sjeldne, som i samfunnsfag og humanistiske og estetiske fag, og dette har i all hovedsak vært gjennom flere tilbud om enkeltemner. Innenfor fagfeltet pedagogiske fag og lærerutdanninger er det en reduksjon i antall tilbud. Dette gjelder spesielt etter- og videreutdanningstilbud i EiU. Dette er tankevekkende, siden slik

etter- og videreutdanning er prioritert i handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen, og fordi en må anta at dette har betydning for utviklingen av dette feltet i grunnopplæringen.

I primærnæringsfag er det fortsatt svært få tilbud, og det samme gjelder helse- og sosialfag. I samferdsels- og sikkerhetsfag ble det ikke registrert noen tilbud i 2010, og bare ett i 2013, og i juridiske fag er det fortsatt ikke registrert noen tilbud.

Det er en stor reduksjon i antall etter- og videreutdanningstilbud i entreprenørskap innenfor lærerutdanninger og pedagogiske fag; en reduksjon som ikke er blitt oppveid av en økning i andre typer EiU-tilbud innenfor dette fagfeltet. Dette står i sterk motsetning til handlingsplanens intensjoner.

Resultatene tyder på, som ved forrige kartlegging, at det bør være rom for å utvikle entreprenørskapstilbudet innenfor flere fagfelt.

Det er meget stor geografisk spredning av tilbudene. De finnes i alle landsdeler og nesten alle fylker. I et sentrum/periferi perspektiv kan en peke på at lokaliseringen av tilbud først og fremst er i en regions sentrale kommuner, slik også de fleste læresteder er. Det kan likevel nevnes på to unntak. Det ene unntaket gjelder de mange tilbudene – og det økte antallet tilbud – som finnes på høgskoler på Østlandet utenom Oslo, høgskoler som ofte har desentralisert lokalisering. Det andre unntaket gjelder bachelorprogrammer i entreprenørskap, der Møre og Romsdal synes å være overrepresentert.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Denne rapporten inngår som et tilleggsoppdrag til prosjektet “Følgeforskning om entreprenørskap i utdanningen”. Dette er et flerårig prosjekt som gjennomføres i samarbeid mellom NIFU og Østlandsforskning, på oppdrag for Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og arbeidsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet.¹ Prosjektet er en følgeforskning av den nasjonale satsingen på entreprenørskap i utdanningen (EiU) i perioden 2010–14.

Følgeforskningsprosjektet har mange formål. Ett formål var å operasjonalisere begrepet EiU (se Spilling og Johansen 2011). Et annet formål var å gi en beskrivelse av status for EiU på alle utdanningsnivåer. Dette ble gjort for grunnopplæring av Johansen og Schanke (2011) og for høyere utdanning av Bjørnåli, Støren og Henaug (2011).

Følgeforskningsprosjektet belyser også læringseffekter/utbytte av entreprenørskap i utdanningen. Det er gjort for grunnopplæringen av Johansen og Mathisen (2012), og for høyere utdanning av Støren (2012). Et siste delprosjekt på dette feltet skal gjennomføres i 2014, og det skal belyse mulige effekter på frafall i videregående opplæring.

Et annet formål med følgeforskningsprosjektet var å belyse samfunnseffekter av entreprenørskap i utdanningen. Dette er gjort av Hagen og Johansen (2012). I tillegg gjennomføres en evaluering av “Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen – fra grunnskole til høyere utdanning 2009–2014” (Kunnskapsdepartementet mfl. 2009). På dette feltet er det utgitt en midtveisrapport (Kårstein og Spilling 2012) samt et arbeidsnotat i 2013 (Spilling, Hagen, Johansen og Støren 2013).

Denne rapporten kartlegger studietilbud i høyere utdanning som kan karakteriseres som “entreprenørskap i utdanningen” (EiU). Rapporten er en oppdatering av kartleggingen publisert i NIFU rapport 17/2011 (Bjørnåli mfl. 2011), og utføres på oppdrag fra de samme tre departementene som følgeforskningsprosjektet for øvrig.

1.2 Formål

Formålet med prosjektet er å gi en oversikt som dekker alle utdanningsinstitusjoner innenfor høyere utdanning. Oversikten skal vise hvorvidt de ulike institusjonene gir et tilbud som kan karakteriseres som “EiU”. Oversikten omfatter studietilbud høsten 2013, det vil si studieåret 2013–2014. Oversikten skal altså være så oppdatert som overhodet mulig. Dette er i seg selv et viktig formål, siden studietilbud om EiU innenfor høyere utdanning kan forventes å ha økt mye de senere årene. Generelt

¹ Dette var de daværende navnene på disse departementene.

er dette en følge av at EiU står høyt på den politiske agendaen, og mer spesielt er det en følge av handlingsplaner.

Den forrige kartleggingen ble gjort i starten av planperioden for "Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen – fra grunnskole til høyere utdanning 2009–2014". Den nye kartleggingsundersøkelsen som dekker situasjonen høsten 2013, hadde som formål å besvare følgende spørsmål:

- Har det gjennom planperioden vært en økning i tilbud om entreprenørskap i høyere utdanning totalt?
- Har det eventuelt vært en økning i tallet på langvarige kurs, eller bare kortvarige kurs?
- Har det vært en økning, eventuelt nedgang innenfor fagfelt der slike tilbud er vanlige, som i økonomisk-administrative fag og teknologiske fag?
- Har det vært en økning, eventuelt nedgang innenfor fagfelt der slik tilbud er sjeldne, som samfunnsfag og primærnæringsfag, helse- og sosialfag og samferdsels-, sikkerhets- og servicefag?
- Er de tilbudene som finnes innenfor pedagogiske fag først og fremst begrenset til etterutdanning? Kan en se en økning innenfor dette fagfeltet, som er et prioritert område i Handlingsplanen?

Videre ønsket vi å lage et nytt anslag over hvor mange studenter som deltar i ulike studietilbud i entreprenørskap. Et annet viktig siktemål var å få en geografisk/regional oversikt over tilbudene, i et sentrum/periferiperspektiv.

En ny kartleggingsstudie er viktig av flere grunner. Som påpekt i våre tidligere delrapporter, eksisterer det ikke noe godt kartleggingssystem for entreprenørskap i høyere utdanning. Registreringen som foregår i Database for høyere utdanning (DBH) ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) er mangelfull. Samordna opptaks (SO) tall for søkere og tilbud gir langt fra god nok oversikt over entreprenørskapstilbud, blant annet fordi SO ikke gir informasjon om toårige masterstudier og BI, og heller ikke over alle enkeltemner som kan inngå i et studieprogram.

For å undersøke om det har skjedd noen endring i løpet av tre år i planperioden, har vi derfor foretatt en ny kartleggingsstudie på samme måte som den forrige ble utført. Den nye kartleggingen er ikke minst aktualisert av at kvalifikasjonsrammeverket er implementert i løpet av planperioden; jf. tiltak 1 i Handlingsplanen som omhandler at «universitetene og høyskolene skal innen 2012 revidere studieplanene innenfor alle fagområder slik at læringsutbyttet synliggjøres, blant annet med hensyn til innovasjon og nyskaping». En bachelor skal i følge kvalifikasjonsrammeverket (Kunnskapsdepartementet 2011) «kjenne til nytenkning og innovasjonsprosesser», og en master skal kunne «bidra til nytenkning og i innovasjonsprosesser».

Et annet moment er en stadig sterkere betoning fra myndighetenes side av «kunnskapstriangelet» og det som kan kalles en «triangelpolitikk». Om en ønsker å utvikle og forsterke samspillet mellom forskning, høyere utdanning og innovasjon, er det viktig å få nærmere kunnskap om (minst) ett av hjørnene i dette triangelet, nemlig hjørnet som knytter sammen utdanning og innovasjon. Entreprenørskapstilbud har blant annet som formål å utvikle studentenes innovative evner. I den siste Forskningsmeldingen (Kunnskapsdepartementet 2013) er det framhevet at et godt samspill (bl.a.) krever reduserte barrierer med sikte på «ytterligere samarbeid mellom norske forskningsaktører, nærings- og samfunnsliv om innovative løsninger til beste for samfunnet» (side 30). Én måte å fremme dette på, er gjennom entreprenørskap i utdanningen. Bedre kjennskap til utbredelsen av slike utdanningstilbud, ikke minst hvor det er lite av slike tilbud, samt varighet og type tilbud, er derfor viktig.

Entreprenørskap i utdanningen (EiU) kan bedre studentenes kreative og innovative kunnskaper og ferdigheter. Det var ett av hovedfunnene i NIFUs rapport om erfaringer med entreprenørskap i utdanningen blant nyutdannede (Støren 2012). Om vi ikke kunne finne særlige effekter med hensyn til økt tendens til nyetableringer blant «entreprenørskapskandidater», fant vi tydelige tegn på at slik utdanning bidro til å øke kreative og innovative ferdigheter, men først og fremst hvis kandidatene hadde hatt *mye* entreprenørskap i utdanningen. Det er derfor spesielt interessant å se om vi finner

tegn på at det er en økning i mer langvarige entreprenørskapskurs, eller om en eventuell økning er innenfor korte kurs, som enkeltemner på rundt 5–10 studiepoeng.

Vi har i all hovedsak brukt samme metodikk som i den forrige kartleggingen gjennomført i 2010, og som vi redegjorde nærmere for der (Bjørnåli, Støren og Henaug 2011). Som det framgår av problemstillingene som er nevnt over, er det denne gang ikke en del av prosjektet å kartlegge nærmere innhold og læringsmål i de enkelte utdanningene. Dette inngår likevel i noen grad som en del av omtalen av bachelor- og mastertilbudene i kapittel 3. Samtidig er rapporteringen nå på flere områder utvidet ved at vi legger stor vekt på å sammenlikne med resultatene fra forrige kartlegging, og ved at det regionale perspektivet er vektlagt mer.

Vi har konsentrert oss om ordinære studietilbud ved lærestedene. Ved forrige kartlegging kartla vi i tillegg spesielle tiltak som studentbedrifter, gründerkolon, gründercamp o.l. Det sistnevnte ligger denne gang utenfor prosjektets ramme og prosjektbeskrivelse, og inngår ikke i årets kartlegging. Det skal nevnes at ofte inngår tilbud som studentbedrifter, gründerkolon, gründercamp, osv. som *en del* av de programmene/emnene som er kartlagt. Det som er kartlagt her, skal være sammenliknbart med forrige rapportering.

Fagområde

I alt har vi kartlagt om lag 193 studietilbud fordelt på 38 ulike høyere utdanningsinstitusjoner. For å kategorisere studietilbudene etter innhold og læringsmål, i tillegg til omfang og nivå, har vi valgt å kategorisere tilbudene etter hvilke(t) fagområde de tilhører, og har da benyttet inndelingen som vises i tabell 1.1.

Tabell 1.1 Fagområdeinndeling som benyttes i denne rapporten

Fagområde	Kode
Humanistiske fag	10
Estetiske fag	11
Lærerutdanning/pedagogikk	20
Samfunnsfag	30
Juridiske fag	31
Økonomisk/administrative fag	40
Naturvitenskap, teknologi	50
Helse-, sosial- og idrettsfag	60
Primærnæringsfag	70
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	80
Flere fagområder	90

Vår fagområdeinndeling tilsvarer inndelingen av fagfelt i Statistisk sentralbyrås Standard for utdanningsgruppering (SSB, 2000), med to unntak. Vi har delt det store fagområdet Humanistiske og estetiske fag i to, og vi har også delt det store fagområdet Samfunnsfag og juridiske fag i to. Videre har vi laget en kategori for flerfaglige studietilbud som ikke kan kategoriseres i kun ett av fagområdene.

1.3 Metoder og kilder

Materialet som presenteres i denne rapporten, er basert på opplysninger fra hvert enkelt lærested. Dette er fortsatt eneste mulige kilde for å kunne få en tilnærmet totalkartlegging av tilbudene. Vi viser til forrige kartlegging (Bjørnåli mfl. 2011) for nærmere redegjørelse av dette, men vi omtaler enkelte prinsipper nedenfor. En fordel ved å bruke samme metode, er for øvrig at den gjør det mulig å sammenlikne med resultater fra forrige kartlegging. Det har forutsatt en veldig nitid kartlegging og

operasjonalisering, for å kunne kartlegge og sammenlikne etter type tilbud, omfang av tilbudet, fagfelt og lokalisering.

Avgrensning og definisjoner

For å identifisere et tilbud som EiU gjennom våre søk i lærestedenes studieplaner, gjorde vi noen nødvendige avgrensninger. Aktuelle tilbud skal normalt ha begrepet "entreprenørskap" eller lignende og beslektede begrep i tittelen (som eksempelvis "bedriftsetablering", "bedriftsutvikling", "innovasjon", "Gründerskolen"), og kurset eller programmet skal tilsvare minst 10 studiepoeng. Videre er det et kriterium at entreprenørskap skal utgjøre en vesentlig del (det vil si minst halvparten) av *et emne eller kurs*. I slike tilfeller skal *entreprenørskapsandelen være på minst 5 studiepoeng*.

Dette er hovedregler, men grensen er imidlertid håndtert noe fleksibelt, fordi det ikke alltid er klart hvor stor del entreprenørskapsdelen utgjør av emnet/kurset.

Omfang, nivå og fagområde

Kategoriseringen etter omfang, nivå og fagområde, er basert på lærestedenes egne beskrivelser av det aktuelle studietilbudet på lærestedets hjemmeside. En egen utfordring lå i å kategorisere studietilbudene etter fagområde (se tabell 1.1). En slik kategorisering er nødvendig for at leseren relativt lett skal kunne skaffe seg en oversikt over omfang av studietilbud innenfor henholdsvis humanistiske og estetiske fag, økonomisk-administrative fag, teknologiske fag, osv. Vi har benyttet SSBs kodeverk for å kode alle utdanningstilbudene, og baserte oss også da på lærestedenes beskrivelser av studietilbudene.

Studenttall

På samme måte som ved forrige rapportering, er det umulig å presentere eksakte tall for antall studenter som deltar i EiU, fordi dette ikke blir registrert noe sted. Database for høyere utdanning (DBH) har ikke slike tall, og studenttall gjennom SSBs dataregistre identifiserer bare en liten del av det egentlige EiU-studenttallet. Gjennom Samordna opptak (SO) kan vi finne tall på studieplasser, men også disse identifiserer bare en del av det samlede EiU-tilbudet. Vi har likevel benyttet tall fra SO som et grunnlag for et estimat, som presenteres med mange forbehold.

2 Omfanget av EiU-tilbud

I dette kapitlet gir vi en samlet oversikt over omfanget av EiU-tilbud i de ulike kategorier av utdanningsinstitusjoner og på ulike nivåer. I etterfølgende kapitler gis mer detaljerte oversikter.

2.1 Høyere utdanningsinstitusjoner, type EiU-tilbud og nivåer

Det er kartlagt entreprenørskapstilbud i alle høyere utdanningsinstitusjoner i Norge med unntak av militære høyskoler og Politihøgskolen. Til sammen utgjør kartlagte høyere utdanningsinstitusjoner 66 enheter (se tabell A.1 i vedlegg). I tabell 2.1 gir vi en oversikt over hvilke typer høyere utdanningsinstitusjoner som har tilbud i entreprenørskap (forkortet til EiU-tilbud). Som det fremgår av tabellen, tilbyr alle åtte universiteter opplæring i entreprenørskap. Det kan kommenteres at fire universiteter, nemlig NTNU, UiA, UiO og UiS, har egne *sentre for entreprenørskap* som har hovedansvar for opplæring i entreprenørskap, men også andre fakulteter eller institutter kan ha tilbud i entreprenørskap.

Alle statlige høyskoler unntatt Samisk Høgskole har tilbud innen entreprenørskap. Høgskolen i Bodø (HiBo) ble Universitetet i Nordland (UiN) fra 1. januar 2011. Fra 1. januar 2013 fusjonerte den gamle NLA Høgskolen (Bergen) med Mediehøgskolen Gimlekollen (Kristiansand) og Høgskolen i Staffeldtsgate (Oslo). Navnet på den fusjonerte høyskolen er NLA Høgskolen. I denne rapporten er tilbud kartlagt for den nye fusjonerte Høgskolen, NLA Høgskolen. Andre endringer siden kartleggingen 2010 er fusjoneringen av Høgskolen i Oslo og Høgskolen i Akershus 1. august 2011 til Høgskolen i Oslo og Akershus², og sammenslåingen 1. august 2013 av Høgskolen i Finnmark med Universitetet i Tromsø, som samtidig ble til UiT-Norges arktiske universitet.³

Når vi finner tilbud ved 38 ulike utdanningsinstitusjoner høsten 2014, mot 35 i 2010, innebærer dette en klar økning, siden det nå, på grunn av sammenslåinger, er færre utdanningsinstitusjoner enn ved forrige kartlegging (66 ved årets kartlegging mot 74 tre år tidligere).

De vitenskapelige høyskolene i tabell 2.1 som har tilbud innen entreprenørskap er Handelshøyskolen BI, Norges Handelshøyskole (NHH), Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO), Høgskolen i Molde – vitenskapelig høyskole i logistikk og Norges musikkhøgskole. Siden kartleggingen i 2010 (Bjørnåli mfl. 2011) er det spesielt enkelte private høyskoler som har nye tilbud om entreprenørskap. De private høyskolene som har slike tilbud, er Markedshøyskolen, Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling

² Her inngår nå også den tidligere (private) høyskolen Arkivakademiet. I tillegg har Encefalon AS, Høgskole i grunnmedisin fusjonert med Bjørknes.

³ Fra og med 2014 har også høyskolene i Vestfold og Buskerud fusjonert. De står i denne rapporten som atskilte høyskoler, siden dette var situasjonen høsten 2013.

(HLB), Barrat Due musikk institutt, NLA Høgskolen, Norges Informasjonsteknologiske Høgskole, Westerdals Høgskole og Nordisk institutt for Scene og Studio. Det er de fem sistnevnte høgskolene som har fått på plass tilbud om entreprenørskap etter 2010.

Tabell 2.1 Oversikt over høyere utdanningsinstitusjoner med tilbud i entreprenørskap i 2013

Høyere utdanningsinstitusjoner	Antall institusjoner totalt	Har tilbud i entreprenørskap
		Antall
Universiteter	8	8
Statlige høgskoler	19	18
Handelshøgskolene BI og NHH*	2	2
Offentlige vitenskapelige høgskoler	5	3
Private høgskoler	28	7
Private vitenskapelige høgskoler** og kunsthøgskoler	4	0
Total	66	38

*Handelshøgskolen BI (privat vitenskapelige høgskole) og Norges Handelshøgskole (NHH) (offentlig vitenskapelig høgskole) er skilt ut som handelshøgskoler på grunn av deres spesialisering. Det er etablert egne handelshøgskoler ved universitetene i Nordland, Tromsø og Agder, men disse er ikke skilt ut her, men inngår i tall for universitetene.

** Gjelder Menighetsfakultetet.

I tillegg til disse finner vi at Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO) tilbyr entreprenørskapsundervisning som en del av profesjons- og arbeidslivsforberedende emner. Siden vi ikke finner noen studiepoeng relatert til dette tilbudet, har vi imidlertid valgt ikke å inkludere denne i kartleggingen. Et liknende tilfelle finner vi ved Den norske Eurytmihøgskolen som tilbyr entreprenørskapselementer i emnet Eurytmipedagogikk, men tilbudet inkluderes ikke i kartleggingen med samme begrunnelse.

I tabell 2.2. er det vist en oversikt hvilke typer og hvor mange EiU-tilbud som gis høsten 2013. Tabellen viser også hvordan disse tilbudene fordeler seg på ulike typer utdanningsinstitusjoner.

Tabell 2.2 Oversikt over typer EiU-tilbud, og antall og type utdanningsinstitusjon som har ulike typer tilbud

Type EiU-tilbud	Antall EiU-tilbud	Type utdanningsinstitusjon			
		Universiteter	Statlige høgskoler	Handels- høgskoler*	Vitenskapelige og private høgskoler
Bachelorprogrammer	13	1	5	1	4
Masterprogrammer	16	5	4	1	-
Doktorgradsutdanninger	5	4	-	1	-
Års- og deltidstudier	8	2	4	1	1
Enkeltemner	137	7	17	2	7
Etter- og videreutdanning**	22	1	7	-	1
Totalt***	193				

* Se noter under tabell 2.1.

** Her inngår 5 EVU-kurs som også gis som enkeltemner

***Omfatter ikke andre tilbud som studentbedrift, Take-off, Venture Cup og Gründerskolen.

Det som omtales som *bachelorprogrammer* i tabell 2.2, gjelder tilbud i entreprenørskap der dette enten er et selvstendig bachelorprogram, eller der entreprenørskap er spesialisering eller en vesentlig del av et bachelorprogram. Dette tilbys ved alle typer utdanningsinstitusjoner, unntatt andre offentlige vitenskapelige høgskoler enn NHH.

Det som omtales som *masterprogrammer* i tabell 2.2, er enten selvstendig masterprogram i entreprenørskap, spesialisering i entreprenørskap innenfor et masterprogram eller et masterprogram der entreprenørskap inngår som en vesentlig del. Dette tilbys ved fem universiteter, fire statlige

høgskoler og handelshøgskolen BI. Fire universiteter og Handelshøgskolen BI har dessuten EiU-tilbud på doktorgradsnivå.

Tallene som står for henholdsvis universiteter, statlige høgskoler osv. for de ulike programmene, kan ikke summeres. De er å forstå slik: Ett universitet har bachelorprogrammer i entreprenørskap og fem universiteter har masterprogrammer, og sju universiteter har tilbud enkeltemner i entreprenørskap. Disse universitetene er altså i stor grad *overlappende*. Alle åtte universiteter har EiU-tilbud på minst ett nivå. På samme måte kan mange av de 17 statlige høgskolene som har tilbud i enkeltemner, også ha tilbud om masterprogrammer osv. I kolonnen lengst til venstre, vises imidlertid tallet på *tilbud*.

Ved siden av dette tilbys års- og deltidsstudier i entreprenørskap ved to universiteter, fire statlige høgskoler osv. For øvrig finnes EiU-tilbud i form av enkeltemner ved alle typer utdanningsinstitusjoner. I en del tilfeller samarbeider læresteder om slik tilbud. I denne rapporten er tilbudet «lokalisert» der det er omtalt på et læresteds hjemmeside (for eksempel en høgskole-hjemmeside) selv om tilbudet er gitt i samarbeid med et annet lærested (for eksempel et universitet).

2.1.1 Sammenlikning med forrige kartlegging – endringer i treårsperioden i omfang og type EiU-tilbud

Det er i alt kartlagt 193 tilbud i entreprenørskap av ulike typer (188 hvis 5 tilbud som både er tilbud om etter- og videreutdanning og enkeltemner fratrekkes). Dette er en klar økning fra kartleggingen for tre år siden, da det ble kartlagt 135 tilbud. Det er imidlertid nedgang for noen typer tilbud, og en økning for andre, som vi vil omtale nærmere.

Det er en nedgang i tilbud om bachelorprogrammer i entreprenørskap (fra 15 til 13), i etter- og videreutdanningstilbud (fra 18 til 14) og i års- og deltidsstudier (fra 14 til 8). (Her gjelder nedgangen deltidsstudier, ikke årsstudier.) Det er en viss økning når det gjelder masterprogrammer (fra 13 til 16), og det har vært en kraftig økning i tilbud om enkeltemner (fra 68 til 137).⁴

Status i 2013 er at, som ved forrige kartlegging, har alle offentlige høyere utdanningsinstitusjoner (unntatt Samisk høgskole) slike tilbud. Tar vi med private institusjoner, hvorav de fleste er små, har godt over halvparten av alle høyere utdanningsinstitusjoner har tilbud i entreprenørskap.

Det er en dreining mot *å økende grad å tilby enkeltemner i entreprenørskap*. Dette kan være verdt oppmerksomhet, siden slike kurs ofte er av meget kort varighet. En undersøkelse av mulige effekter med hensyn til entreprenørielle intensjoner samt læringsutbytte av entreprenørskap i høyere utdanning (Støren 2012) viste at det bare var entreprenørskapsutdanning av litt lengre varighet, som syntes å ha noen effekter. Vi kommer tilbake til dette temaet senere (se kapittel 5).

2.1.2 Fagområder – endring i EiU-tilbud i treårsperioden

Kartleggingen for tre år siden viste at tilbud i entreprenørskap var mest utbredt innenfor økonomiske og administrative fag. Slik er det fortsatt, se tabell 2.3 nedenfor. EiU-tilbud innenfor dette fagfeltet gis ved alle typer høyere utdanningsinstitusjoner. Som ved forrige kartlegging, kommer naturvitenskapelige og teknologiske fag på andreplass når det gjelder omfang av EiU-tilbud. Det gis også tilbud innenfor humanistiske og estetiske fag, samfunnsvitenskap og i lærerutdanninger og pedagogikk. Innenfor de øvrige fagfeltene gis det få tilbud, og vi har ikke registrert noen tilbud innenfor juridiske fag.

På samme måte som for tabell 2.2, kan tallene i tabell 2.3 ikke summeres. De er å forstå slik: Tre universiteter har EiU-tilbud innenfor humanistiske fag, tre har innenfor samfunnsfag osv., og tallene kan være overlappende. De er imidlertid sammenliknbare med den forrige kartleggingen.⁵

⁴ Her sammenliknet med tabell 2.3 i Bjørnåli mfl. (2011).

⁵ Jf. tabell 2.4 i Bjørnåli mfl. (2011).

Tabell 2.3 Oversikt over EiU-tilbud etter fagområder, og antall og type utdanningsinstitusjon som har EiU-tilbud innenfor de ulike fagområdene

Fagområder	Antall EiU-tilbud	Type utdanningsinstitusjon*			
		Universiteter	Statlige høyskoler	Handels- høyskoler	Vitenskapelige og private høyskoler
Humanistiske og estetiske fag	17	3	3	-	4
Lærerutdanninger/pedagogikk	10	2	6	-	-
Samfunnsfag	19	3	5	-	-
Økonomisk-administrative fag	81	7	16	2	3
Naturvitenskap og teknologi	46	6	11	-	1
Primærnæringsfag	5	1	2	-	1
Helse-, sosial- og idrettsfag	4	2	2	-	1
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	1	-	1	-	-
Flerfaglige tilbud	10	5	1	-	1
Antall E-tilbud totalt*	193**				

EiU-tilbud er ikke identifisert for juridiske fag;

*Vi gjør oppmerksom på at en utdanningsinstitusjon kan ha ett eller flere tilbud.

**Av disse tilbys 5 tilbud både som enkeltemner og etter- og videreutdanningskurs, de er altså telt «dobbel».

Økonomisk-administrative fag har hatt en stor økning i EiU-tilbud fra forrige kartlegging (fra 39 til 81 tilbud), og det samme gjelder naturvitenskapelige og tekniske fag (fra 28 til 46 tilbud). Også i fagfelt der det i utgangspunktet ble gitt få tilbud, har det vært en økning, som samfunnsfag (fra 5 til 19 tilbud), og humanistiske fag (fra 13 til 17 tilbud). Det er nå kommet noen flere tilbud innenfor helse- og sosialfag, mens vi ikke har registrert noen økning for primærnæringsfag. Når det gjelder hvilke (og antall) læresteder som har de ulike fagtilbudene, er det i midlertid små endringer.

Tabell 2.4. gir en oversikt over tilbud i entreprenørskap innenfor ulike fagområder og på ulike nivåer. Her kan tilbudene summeres, både vertikalt og horisontalt.⁶ Innenfor humanistiske og estetiske fag, samfunnsfag og lærerutdanninger og pedagogiske utdanninger tilbys EiU hovedsakelig som enkeltemne. For fagfeltet lærerutdanning og pedagogikk representerer dette en stor endring fra forrige kartlegging, da det først og fremst var i form av etter- og videreutdanning det ble gitt EiU-tilbud innenfor dette fagfeltet. Nå er det en nedgang fra 12 til 4 etterutdanningstilbud i etter- og videreutdanning innenfor det pedagogiske fagfeltet.

⁶ Dette er en forskjell fra liknende tabell i Bjørnåli mfl 2011 (der tabell 2.5), siden vi her har skilt tydelig ut hvilke tilbud som gis som enkeltemner. Alle sumtall for de enkelte typene av tilbud, samsvarer med tall i kapittel 3 og 4, der disse tilbudene beskrives mer detaljert.

Tabell 2.4 Oversikt over EiU-tilbud innenfor ulike fagområder og på ulike nivåer

Fagområder	Antall EiU-tilbud	Nivå				
		Bachelor	Master	Doktorgrad	EVU/deltid og årsstudium*	Enkeltemner, flere nivåer**
Humanistiske og estetiske fag	17	1	1		2	13
Lærerutdanninger/pedagogikk	10			-	4	6
Samfunnsfag	19			1		18
Økonomisk-administrative fag	81	9	9	3	10	50
Naturvitenskap og teknologi	46	2	6	1	1	36
Primærnæringsfag	5	1			1	3
Helse-, sosial- og idrettsfag	4					4
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	1					1
Flerfaglige tilbud	10				4	6
Antall E-tilbud totalt	193	13	16	5	22	137

* Her inngår 8 deltids- og årsstudier og 14 EVU-kurs. (EVU= etter- og videreutdanning.) Av EVU-tilbudene inngår 5 også blant enkeltemner

** Fordeling av enkeltemner etter nivå, presenteres i kapittel 4.

Det er totalt sett en nokså stor nedgang i EiU-tilbud innenfor fagfeltet pedagogiske fag og lærerutdanninger. Dette er kanskje bemerkelsesverdig, siden dette er et felt som er særlig poengtert i Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen, og siden det neppe er slik at det allerede er svært mange lærere som *har* utdanning på dette feltet (altså at en så å si skulle være i mål). Muligens er det slik at det er lite etterspørsel etter disse utdanningstilbudene, og at andre former for etter- og videreutdanning er langt mer etterspurt blant lærere, slik at læresteder som har hatt slike tilbud, derfor har lagt dem ned. Det kan også være andre forklaringer, for eksempel forklaringer knyttet til tilgjengelighet av aktuelt undervisningspersonale.

Økonomiske og administrative fag har flest tilbud i kategorien etter- og videreutdanningskurs, deltids- og årsstudium i entreprenørskap; der har vi registrert en økning fra ett til ti tilbud. Seks av disse var tilbud om etter- og videreutdanning (se kapittel 4). Men på dette fagfeltet er det samtidig klart at det er enkeltemner som dominerer.

Det finnes også flere tilbud på bachelor- og mastergradsnivå innenfor økonomisk-administrative fag enn innenfor andre fagfelt. Innenfor naturvitenskap og teknologi er det også tilbud i entreprenørskap på alle nivåer, men også på dette feltet er det flest tilbud av enkeltemner, der det har vært en stor økning i antall tilbud.

Det har vært en økning i EiU-tilbud innenfor samfunnsfag, fra fem i 2010 til i alt 19 høsten 2013. Disse er i all hovedsak å finne i kategorien «enkeltemner». Også i humanistiske fag har vi registrert en økning, fra 13 i 2010 til 17 i 2013, og også i dette fagfeltet er det enkeltemner som dominerer.

I primærnæringsfag er det fortsatt få tilbud, slik det var i 2010. For helse- og sosialfag har vi registrert fire EiU-tilbud høsten 2013, mens det bare var ett tilbud i 2010. Alle de nye tilbudene er i kategorien enkeltemner. I samferdsels- og sikkerhetsfag ble det ikke registrert noen tilbud i 2010, og bare ett i 2013.

Vi registrerte flere flerfaglige tilbud høsten 2010 (24 tilbud) enn høsten 2013 (10 tilbud). De vi har registrert, er av typen enkeltemner og i kategorien EVU/deltidsstudier/årsstudier. Flerfaglige EiU-tilbud tilbys som enkeltemner innenfor en rekke fagområder, herunder økonomi og administrasjon, IT og informasjonssystemer, ingeniørfag og matematikk, hotell og reiseliv og musikkproduksjon. Dette presenteres mer detaljert i kapittel 4.

Oppsummert kan vi slå fast: Økonomiske og administrative fag er det feltet der EiU-tilbud er mest utbredt, og slike tilbud finnes innenfor dette fagfeltet på alle nivåer og ved alle typer høyere utdanningsinstitusjoner. Også innenfor naturvitenskap og teknologi er det mange tilbud. Det har dessuten vært en økning i EiU-tilbud innenfor samfunnsfag og humanistiske og estetiske fag. I lærerutdanning og pedagogikk har det vært en nedgang. Det er, som tidligere, få tilbud i primærnæringsfag, helse-, sosial og idrettsfag og samferdsels-, sikkerhets- og andre servicefag. Som ved forrige kartlegging, har vi ikke registrert tilbud innenfor juridiske fag.

2.2 Antall studenter

I den forrige kartleggingen redegjorde forfatterne for vanskene med å få fram solide tall for antall studenter i EiU ved universiteter og høyskoler. I rapporten ble det likevel gjort anslag på hvor stor plass EiU har i norsk høyere utdanning med tanke på hvor stor andel disse studentene utgjør av den totale studentmassen. Eksempler ble vist for ulike tilbud ved NTNU, UiO og UiT. Rapporten konkluderte med at det typiske studenttallet på relevante entreprenørskapsstudier ligger mellom 15 og 30, og det ble anslått at ca. 1,4 prosent av studentmassen høsten 2010 deltok i EiU når Venture Cup, studentbedrifter og Gründerskolen ikke var medregnet, og ca. 1,6 prosent hvis disse var medregnet.

I denne rapporten presenterer vi oppdaterte tall fra Samordna opptak (SO) som også i noen grad kan brukes som pekepinn. Tabell 2.5 presenterer tall for relevante studier som fremkommer når vi bruker søkeordet "entreprenørskap" i SOs database. Vi har også angitt poenggrenser ved opptak for disse kursene, fordi de viser at det er lett å komme inn på disse studiene. Vi kan anta at når alle søkere med generell studiekompetanse kommer inn, vil ikke alle studieplasser være fylt opp. Tallet på studenter vil derfor ventelig ligge noe lavere enn tallet på studieplasser som gis i tabellen.

Tabell 2.5 antyder et gjennomsnitt på 29 studieplasser per studium. Dette er omtrent samme nivå som i 2010 der gjennomsnitt per studium ble anslått til 27. Dette er selvsagt et veldig grovt anslag, og variasjonen rundt dette tallet vil være stor.

Med forbehold fordi usikkerheten er stor, våger vi å anslå at et (maksimalt) gjennomsnittstall for deltakere per EiU-kurs er 29. Vi har avdekket 193 tilbud utenom studentbedrifter, Take-off, Venture Cup og Gründerskolen (og nær 232 entreprenørskapstilbud når sistnevnte tilbud er medregnet). Basert på anslaget på 193 studietilbud, kan vi anslå at det i høstsemesteret 2013 var i overkant av 5000 EiU-studenter i norsk høyere utdanning. Det utgjør i så fall bare ca. 2 prosent av det samlede studenttallet i Norge på dette tidspunktet.

Vi må imidlertid gjenta vårt forbehold om at dette er usikkert anslag. Som vi har sett foran, er økningen i tilbud fra 2010 til 2013 først og fremst å finne innenfor enkeltemner. Disse er korte, og vi kjenner ikke til noe typisk studenttall på slike kurs. Disse korte tilbudene kan øke antallet studenter som har *noe* erfaring med EiU i løpet av sin studietid, men siden kursene er korte, tilsier det at det ikke nødvendigvis er noen økning fra 2010 til 2013 i andelen av studenter (av studentmassen) som på *et gitt tidspunkt* deltar i EiU.

Tabell 2.5 Utvalgte entreprenørskapsstudier, Samordna opptak.

Sted	Studienavn	Type studium	Studie-plasser	Poenggrenser 2010		Innhold / merknad / spesialisering
				Ordinær	Første-gangs-vitnemål	
Økonomi og administrasjon						
Høgskolen i Telemark	Innovasjon og entreprenørskap, Bø.	Bachelor	30 (25)*	alle	alle	
Høgskolen i Hedmark	Innovasjon, entreprenørskap og foretaksutvikling, Rena	Års-studium	10 (10)	åpent	åpent	Innhold: Nyskaping, Utviklingsprosesser, forretningsplan, bedriftsetablering
Høgskolen i Ålesund	Innovasjonsledelse og entreprenørskap	Bachelor	25 (25)	alle	alle	
Universitetet i Nordland	Siviløkonomutdanningen	Master	35 (40)	43.4 (37.8)	43.4 (39.6)	Femårig Master i økonomi og ledelse/Siviløkonom. Tilbyr flere profileringer (3.år) og spesialiseringer (5.år). Spesialiseringer: Organisasjon og ledelse, Økonomisk styring, Regnskap, Revisjon, Logistikk, Informasjonsbehandling, Jus, Innovasjon og entreprenørskap Profilering i etikk og entreprenørskap. Praksis i bedrifter og mulighet for utvekslingsopphold i utlandet. Studieavgift per semester: 12 500 kr + avgift til studentsamskipnaden.
Høgskolen i Molde, vitenskapelig høgskole i logistikk	Økonomi og administrasjon	Bachelor	60 (60)	40.4 (alle)	35.2 (alle)	
NLA**	Økonomi og administrasjon	Bachelor	50	Nytt	Nytt	
Fiskeri-, husdyr- og landbruksfag						
Høgskolen i Hedmark	Agronomi, Blæstad (Hamar)	Bachelor	10 (15)	åpent	åpent	Innhold: Agronomi, Husdyr, Plantekultur, Landbrukstekn., Miljø, Klima, Entreprenørskap oa.
Høgskolen i Hedmark	Landbruksteknikk, Blæstad (Hamar)	Bachelor	10 (15)	åpent	åpent	Innhold: Maskintekn., Bygningstekn., Innendørsmek., Hydraulikk, Entreprenørskap, Agronomi oa.

Kilde: https://www.samordnaopptak.no/studier?ord=entrepren%F8r*&laerestedkode=&utdomrkode=&stikkordnr_

*Tall i parentes angir antall studieplasser 2010. **Nytt tilbud fra 2013.

Imidlertid stemmer andelen 2 prosent av studentmassen som deltar i EiU høsten 2013, ganske bra med andeler som kom fram i en survey blant ferdige kandidater (Støren 2012). Av masterne som deltok i denne undersøkelsen (Kandidatundersøkelsen 2011), hadde 21 prosent deltatt i EiU i løpet av sin studietid, de aller fleste i tilbud som varte mindre enn ett semester. Et masterstudium varer minst i ti semestre. Dette kan samsvare bra med at to prosent deltar på ett tidspunkt.

Fordelt på fagfelt, tilsier våre anslag basert på kartleggingen av studietilbudene 2013, og basert på samme tankegang og forbehold som er omtalt over:

EiU-studenter utgjør i underkant av 4 prosent av antallet studenter innenfor det økonomisk-administrative fagfeltet, og de utgjør i underkant av 2,5 prosent av det samlede antallet studenter innenfor naturvitenskap og teknologi. (Deltakelse i studentbedrifter o.l. er som nevnt ikke medregnet her.) Med andre ord blir vår konklusjon den samme som for kartleggingen i 2010: Selv om studier i høyere utdanning om entreprenørskap øker, og det finnes et mangfold av tilbud, kan vi slå fast at entreprenørskapsstudier har en relativt beskjeden plass innenfor høyere utdanning, også innenfor fagfelt der slike tilbud forekommer oftest.

3 Bachelor-, master- og doktorgradsutdanninger – nivå og omfang

I dette kapitlet ser vi nærmere på hva slags studietilbud i entreprenørskap som finnes på de ulike nivåene, det vil si på bachelor-, master- eller doktorgradsnivå. Innenfor tilbud på bachelor- og masternivå skiller vi mellom *programmer* i entreprenørskap, programmer som har *spesialisering* i entreprenørskap og programmer hvor entreprenørskap utgjør en *vesentlig del*.

Programmer i entreprenørskap har et omfang av studiepoeng som tilsvarer det aktuelle studietilbudets antall studiepoeng, det vil si 180 studiepoeng på bachelornivå og 120 studiepoeng for toårig masterprogram. For programmer som har spesialisering i entreprenørskap og programmer hvor entreprenørskap utgjør en vesentlig del, angir vi i tabellene nedenfor omfang av entreprenørskapsfag i form av studiepoeng for selve entreprenørskapstilbudet. For alle tilbudene har vi angitt innenfor hvilket fagområde entreprenørskapstilbud gis.

3.1 Bachelorutdanninger

Det er totalt sju utdanningsinstitusjoner som tilbyr bachelorutdanning med entreprenørskap som hovedinnhold, av disse er fire institusjoner statlige høyskoler (se tabell 3.1). Fem av bachelorprogrammene er innenfor det økonomisk-administrative fagområde. Ved universitetet i Tromsø tilbys et bachelorprogram rettet mot musikere eller andre studenter som er interesserte i å etablere egen virksomhet innenfor kreative næringer. Undervisningen gis utelukkende på engelsk.

Tabell 3.1 Treårige bachelorprogrammer i entreprenørskap (180 studiepoeng)

Lærested	Studiets navn	Fagområde
Campus Kristiania, Markedshøyskole	Kreativitet, innovasjon og forretningsutvikling	40
Handelshøyskolen BI	Bachelor i Entreprenørskap og økonomi	40
Høgskolen i Buskerud	Reiselivsledelse og entreprenørskap	40
Høgskolen i Telemark	Innovasjon og entreprenørskap	40
Høgskolen i Ålesund	Innovasjonsledelse og entreprenørskap	40
Universitetet i Tromsø	Rock`n` Roll Entrepreneurs	11
Høgskolen i Østfold	Bachelorstudium i Innovasjon og Prosjektledelse	50

Fagområdekoder: 40= økonomiske og administrative fag; 11= estetiske fag; 50= naturvitenskaplige og teknologiske fag.

Sammenliknet med tilsvarende resultater fra kartleggingen høsten 2010, finner vi to nye treårige bachelorprogrammer i entreprenørskap, nemlig de to siste som står nevnt i tabell 3.1.

Spesialiseringer i entreprenørskap på bachelornivå er vist i tabell 3.2. Dette tilbys bachelorstudenter i økonomi og administrasjon. Fra høsten 2013 tilbys et nytt bachelorprogram ved NLA høgskolen. Studietilbudet er en bachelor i økonomi og administrasjon (Hauge School of management) og innebærer en satsing på utdanning og forskning innenfor økonomiske, administrative og ledelsesfag med profilering i entreprenørskap og etikk. Også tilbudet som gis ved Høgskolen i Ålesund (tabell 3.2) er nytt sammenliknet med forrige rapportering. Samtidig er det flere tilbud med spesialiseringer i entreprenørskap på bachelornivå som var med i rapporteringen for 2010, som ikke er funnet ved kartleggingen høsten 2013. Det gjelder tilbud ved Høgskolen i Finnmark, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Østfold, Universitetet i Nordland, og ett tilbud ved Høgskolen i Molde. Det har altså vært en klar nedgang i slike tilbud fra høsten 2010 til høsten 2013.

Tabell 3.2 Bachelorprogrammer med spesialisering i entreprenørskap

Lærested	Studiets nivå	Studiets navn	spT	spE	Fagområde
Høgskolen i Molde	Bachelor i økonomi og administrasjon	Innovasjon og Entreprenørskap	180	60	40
NLA Høgskolen	Bachelor i økonomi og administrasjon	Profilering i entreprenørskap og etikk	180	n/a	40
Høgskolen i Ålesund	Bachelor i markedsføring og ledelse	Spesialisering i Innovasjon og entreprenørskap	180	n/a	40

Forkortelser: spT= studietilbudets samlede omfang i studiepoeng; spE=omfang av entreprenørskapsfag i studiepoeng. Fagområdekoder: 40=økonomiske og administrative fag

Tilbud der entreprenørskap er en vesentlig del av programmet, vises i tabell 3.3. To høgskoler og ett universitet har slike tilbud. Som det kan leses av tabellen, varierer omfanget av entreprenørskapsrelaterte fag fra 20 til 60 studiepoeng. Studietilbudet ved Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling er rettet mot primærnæringer. Høgskolen i Ålesund fokuserer på teknologiske fag, innovasjonsprosesser og produktutvikling, og på hvordan starte egen bedrift på biomarine områder. I studieprogrammet inngår også kurset Entreprenørskap med Venture Cup. Bachelorprogrammet ved Universitetet i Tromsø er innenfor det økonomisk-administrative fagområdet.

Tabell 3.3 Bachelorprogrammer der entreprenørskap er en vesentlig del av programmet

Lærested	Studiets navn	spE	Fagområde
Høgskolen i Ålesund	Biomarin innovasjon	40	50
Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling	Bachelor i bygdeutvikling	60	70
Universitetet i Tromsø	Bachelorprogram i ledelse, innovasjon og marked	20	40

Forkortelser: spE=omfang av entreprenørskapsfag i studiepoeng.

Fagområdekoder: 40=økonomiske og administrative fag; 70=primærnæringsfag; 50=naturvitenskap og teknologi.

Omfang av tilbud av typen som er vist i tabell 3.3, er ett færre enn ved forrige kartlegging. To tilbud (ved Høgskolene i Hedmark og Østfold) er ikke gjenfunnet, mens ett tilbud (ved Høgskolen i Ålesund) er nytt sammenliknet med 2010.

3.2 Masterprogrammer

Det er fire høgskoler (medregnet BI) og fire universiteter som tilbyr en toårig masterutdanning med entreprenørskap som hovedinnhold (se tabell 3.4). Masterprogrammene i entreprenørskap fordeler seg nokså jevnt mellom fagfeltene økonomi og administrasjon og naturvitenskap og teknologi. De sistnevnte finnes ved Høgskolen i Bergen, Høgskolen i Sør-Trøndelag, NTNU og Universitetet i Oslo.

Tabell 3.4 Toårige masterprogrammer i entreprenørskap (120 studiepoeng)

Lærested	Studiets navn	Fagområde
Handelshøyskolen BI**	MSc in Innovation and Entrepreneurship	40
Handelshøgskolen BI*	MSc in Strategy and Innovation	40
Høgskolen i Bergen	Innovation and Entrepreneurship	50
Høgskolen i Sør-Trøndelag	Master i ledelse av teknologi	50
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	NTNUs Entreprenørskole: master i entreprenørskap (MIENTRE)	50
Universitetet for miljø- og biovitenskap	Master i Entreprenørskap og innovasjon	40
Universitetet i Oslo	Master of Science in Innovation and Entrepreneurship	50
Universitetet i Tromsø	Master of Science in Business Creation and Entrepreneurship (BCE)	40
Høgskolen i Vestfold	Master I innovasjon og ledelse	40

Fagområdekoder: 40 - økonomisk/administrative fag; 50 - naturvitenskap, teknologi;

*Masterprogrammet tilbys utelukkende studenter antatte ved Master of International Business ved Queen's School of Business, Kingston, Canada.

** det tas ikke opp nye studenter for studieåret 2013/2014.

Når tilbudet ved Høgskolen i Bergen har fått kode for naturvitenskap og teknologi, er det fordi tilbudet blant annet beskrives slik av lærestedet: «Dette er en realfaglig master i teknologiledelse. Programmet gir en innføring i teknologiledelse, med fokus på innovasjon og ny virksomhet.»

Sammenliknet med situasjonen høsten 2010, er det om lag like mange toårige masterprogrammer i entreprenørskap høsten 2013 som tre år tidligere (9 i 2013 mot 8 i 2010). Ett tilbud i 2010 (ved Høgskolen i Buskerud) er ikke med i 2013-kartlegging, mens ett nytt tilbud som ikke var med i 2010-kartleggingen, er med i årets kartlegging (Høgskolen i Vestfold). I årets kartlegging er det to tilbud ved BI, mot ett ved forrige kartlegging, men ett av disse tok ikke opp nye studenter høsten 2013.

Masterutdanninger med *spesialisering* i entreprenørskap (se tabell 3.5) gis ved tre læresteder, som er ett flere enn ved forrige kartlegging. Totalt er det en økning på to slike tilbud (fire i 2013, mot to i 2010). I tillegg til Universitetet i Nordland og NTNU (NTNUs Entreprenørskapsskole) gis det nå et slikt tilbud ved Høgskolen i Oslo/Akershus.

Tabell 3.5 Masterprogrammer med spesialisering i entreprenørskap

Lærested	Studiets nivå	Studiets navn	spT	spE	Fagområde
NTNU	Femårig Sivilingeniør/Master i industriell økonomi og teknologiledelse	NTNUs Entreprenørskole	120	120	50
Universitetet i Nordland	Siviløkonom/Master of Science in Business	Fordypning i Entreprenørskap og innovasjonsledelse	60	60	40
Universitetet i Nordland	Siviløkonom/Master of Science in Business	Profilering i Entreprenørskap og småbedriftsledelse	15	15	40
Høgskolen i Oslo/Akershus	Master i estetiske fag	Spesialisering i kunst, design og entreprenørskap	120	60	11

Forkortelser: spT= studietilbudets samlede omfang i studiepoeng; spE= omfang av entreprenørskapsfag i studiepoeng. Fagområdekoder: 40= økonomiske og administrative fag; 50 = naturvitenskap og teknologi; 11=estetiske fag.

Tilbud om masterutdanning der entreprenørskap utgjør *en vesentlig del* av programmet, vises i tabell 3.6. Her er det samme antall tilbud i 2013 (tre tilbud) som i den forrige kartleggingen.

Slike tilbud gis ved Universitetet i Tromsø i tillegg til ved Høgskolen i Hedmark. I masterprogrammet i ledelse, innovasjon og marked ved Universitetet i Tromsø varierer omfang av entreprenørskap fra 30 til 60 studiepoeng. Emnene Fordypning i entreprenørskap, Business development and

commercialization og Commercialization and Internationalization på 10 studiepoeng hver, samt masteroppgave, er obligatorisk for dette programmet.

I masterprogram i økonomi og administrasjon/siviløkonom ved Universitetet i Tromsø kan omfanget av entreprenørskap utgjøre inntil 20 studiepoeng. Her kan studentene velge mellom emner Commercialization and Internationalization og Entrepreneurial Leadership and Networking på 10 studiepoeng hver.

Ved Høgskolen i Hedmark tilbys et engelskspråklig masterprogram i anvendt og næringsrettet bioteknologi, der emnet «bio-entrepreneurship and business» inngår som et obligatorisk emne.

Tabell 3.6 Masterprogrammer der entreprenørskap er en vesentlig del av programmet

Lærested	Studiets navn	spE	Fagområde
Høgskolen i Hedmark	Master's degree in Applied and Commercial Biotechnology (fordypning innen kommersialisering av bioteknologi eller eksperimentell bioteknologi)	15	50
Universitetet i Tromsø	Masterprogram i økonomi og administrasjon / Siviløkonom	Inntil 20	40
Universitetet i Tromsø	Masterprogram i ledelse, innovasjon og marked	Inntil 60	40

Forkortelser: spE=omfang av entreprenørskapsfag i studiepoeng.

Fagområdekoder: 40=økonomiske og administrative fag; 50=naturvitenskap og teknologi.

3.3 Doktorgradsutdanninger

Informasjon om doktorgradsprogrammer i entreprenørskap på lærestedenes hjemmesider er lite oversiktlig.⁷ Kartleggingen viser at doktorgradsutdanninger med fordypning i entreprenørskap finnes ved Handelshøyskolen BI, NTNU, Universitetene i Agder, Oslo og Nordland (se tabell 3.7). Vi har registrert fem slike programmer. Med forbehold om stor usikkerhet, er det en nedgang fra sju slike doktorgradsprogrammer i 2010.

⁷ Av ressursmessige årsaker har vi ikke tatt direkte kontakt med lærestedene for å undersøke om de har tilbud om å ta doktorgrad i entreprenørskap. Feil eller manglende opplysninger kan derfor forekomme. Vi omtaler dessuten ikke samarbeidsordninger mellom statlige høgskoler og universiteter der stipendiater er ansatt ved høgskole og har arbeidsplikt der, men tar doktorgradsutdanning ved universitetet.

Tabell 3.7 Doktorgradsprogrammer og emner i entreprenørskap

Lærested	Studiets navn	Ansvarlig enhet	Fag- område
Handelshøyskolen BI	Innovation and Entrepreneurship	Institutt for innovasjon og økonomisk organisering	40
NTNU	Innovasjon og Entreprenørskap	Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, institutt for industriell økonomi og teknologiledelse	50
Universitetet i Agder	PhD emne IN-605-1 Research Issues in International Entrepreneurship	Senter for Entreprenørskap	15
Universitetet i Nordland	PhD i bedriftsøkonomi, inkludert doktorgradskurs i Innovation and Value Creation in Tourism	Handelshøgskolen i Bodø	40
Universitetet i Oslo	PhD i entreprenørskap	Senter for entreprenørskap	40

Fagområdekoder: 20 - lærerutdanning/pedagogikk; 40 – økonomiske og administrative fag; 90 – flere fagområder.

3.4 Regional fordeling av bachelor- og masterprogrammer

I tabell 3.8 har vi oppsummert tallene i tabell 3.1 – 3.6 med tanke på en regional fordeling av bachelor- og mastertilbudene. Vi har registrert flest tilbud om bachelorprogrammer i EiU (herunder med vesentlig innslag av entreprenørskap) på Nord-Vestlandet (Møre og Romsdal), med i alt fire av 13 registrerte tilbud i alt. Dette er en svært høy andel, om en sammenlikner med hvilken andel studenter ved høgskoler i Møre og Romsdal utgjør av den samlede studentmassen i Norge, som bare er i underkant av to prosent.

I Oslo har vi registrert tre slike tilbud (medregnet NLA Høgskolen), og på Østlandet utenom Oslo tre tilbud. Vi har også registrert to slike tilbud ved universitetet i Oslo, ett tilbud i Rogaland (Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling), se tabell 3.8.

Masterprogrammene har imidlertid en annen regional fordeling. Her er nær en tredel av tilbudene i den nordnorske landsdelen (de fleste ved Universitetet i Tromsø), og det er også flere i Oslo og Sør-Trøndelag (det vil si Trondheim). Mens bachelorprogrammene har en tydelig distriktsprofil, er det altså ikke slik med masterprogrammene. Som ved siste kartlegging, finner vi ikke bachelor- eller mastertilbud om EiU på Sørlandet (Agder-fylkene).

Tabell 3.8 Regional fordeling av bachelor- og masterprogrammer

	Oslo	Øst- landet ute- nom Oslo	Sør- landet	Roga- land	Bergen	Møre- og Roma- dal	Sør- Trøndel- ag	Nord- land/ Troms	Sum
Bachelor- pro- grammer	3	3	0	1	0	4	0	2	13
Master- pro- grammer	4	3	0	0	1	0	3	5	16
Sum	7	6	0	1	1	4	3	7	29

3.5 Oppsummering

Det økonomisk-administrative fagfeltet dominerer fullstendig når det gjelder tilbud om bachelorprogrammer i entreprenørskap og bachelorprogrammer med *spesialisering* innenfor entreprenørskap. Det er, spesielt sett i forhold til folketall og studenttall, flest slike tilbud i Møre og Romsdal.

Masterprogram i entreprenørskap finnes innenfor naturvitenskap og teknologi i like stort omfang som innenfor økonomisk-administrative fag. Disse tilbudene finnes ved fire universiteter (UiO, UMB, NTNU og UiT), samt ved fire høyskoler, her medregnet handelshøyskolen BI. Det finnes dessuten masterprogram med spesialisering i entreprenørskap ved UiN, NTNU og Høgskolen i Oslo/Akershus. I tillegg er det to masterprogram der entreprenørskap utgjør en vesentlig del av programmet ved Universitetet i Tromsø og ytterligere et slikt masterprogram ved høyskolen i Hedmark. Vi har registrert tilbud om å ta doktorgrad i entreprenørskap ved fire universiteter samt ved BI.

Når det gjelder lokaliseringen av tilbudene, forekommer det flest tilbud ved læresteder i Nord-Norge samt Oslo, når master- og bachelorprogrammer slås sammen, dernest i Møre og Romsdal. Tilbudene i Møre og Romsdal gjelder bare bachelorprogrammer.

4 Års- og deltidsstudier, enkeltemner og videreutdanningskurs – omfang og nivå

Lærestedene kategoriserer flere tilbud som *årsstudier*, og har også tilbud som de kategoriseres som *deltidsstudier*. Som vi har sett i kapittel 2, finnes også en hel rekke tilbud om *enkeltemner* i entreprenørskap. Disse er av langt mindre omfang i form av studiepoeng enn de studiene vi har beskrevet i kapittel 3. I dette kapitlet skal vi også omtaler ytterligere en kategori, nemlig det som lærestedene omtaler som *etter- og videreutdanningstilbud* i entreprenørskap. Her skal vi altså presentere tilbud som ikke er ordinære bachelor- eller masterstudier i entreprenørskap, tilbud som altså kommer i tillegg til det som er presentert i kapittel 3, men som inngår i oversiktene vi har presentert i kapittel 2.

I tabellene nedenfor angir vi for hvert tilbud det samlede omfang av studiepoeng som de aktuelle studiene omfatter, samt antall studiepoeng for den delen av studiet som selve tilbudet om entreprenørskap omfatter.

4.1 Årsstudier og deltidsstudier

Tabell 4.1 viser årsstudier som inneholder entreprenørskap. Omfanget av entreprenørskap varierer fra 10 studiepoeng i Markedsføring og entreprenørskap ved Høgskolen i Oslo/Akershus, til 60 studiepoeng i de programmene hvor entreprenørskap er hovedinnhold.

Tabell 4.1 Oversikt over årsstudier i entreprenørskap

Lærested	Studiets navn	spT	spE	Fag- område
Høgskolen i Hedmark	Innovasjon og entreprenørskap	60	60	40
Høgskolen i Telemark	Innovasjon og Entreprenørskap	60	60	40
Høgskolen i Telemark	Internasjonal tourism and innovation	60/30	60/30	40
Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling	Nyskaping, entreprenørskap og kreativitet	60	30	70
Høgskolen i Sogn og Fjordane	Entreprenørskap	60	n/a	20
Høgskolen i Oslo/Akershus	Markedsføring og entreprenørskap	60	10	11

Forkortelser: spT= studietilbudets samlede omfang i studiepoeng; spE= omfang av entreprenørskapsfag i studiepoeng.

Fagområdekoder: 40 =økonomisk/administrative fag; 70=primærnæringsfag; 90=flere fagområder.

Vi finner om lag samme antall årsstudier (i alt seks) som i kartleggingen høsten 2010, da det også ble registrert seks slike studier. Variasjonen i studiepoeng er om lag lik. Det er imidlertid endring med hensyn til hvilke læresteder som gir tilbudene. I begge kartlegginger er det slike tilbud ved høgskolene

i Telemark, Oslo/Akershus og Hedmark (selv om det her er en nedgang fra to til ett tilbud). Imidlertid gjenfinnes ved årets kartlegging ikke tidligere tilbud ved høgskolene i Molde og Nord-Trøndelag, mens det er kommet nye tilbud ved Høgskolen i Sogn og Fjordane og ved Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling. For øvrig noterer vi at fire av de seks årsstudiene er på Østlandet medregnet Oslo.

Deltidsstudier i entreprenørskap vises til tabell 4.2. Disse tilbys som flerfaglig emne eller innenfor økonomi og administrasjon. For denne typen tilbud noterer vi en *nedgang* sammenliknet med studieåret 2010–2011, fra sju til to deltidsstudier. Ved forrige kartlegging ble det gitt slike tilbud ved høgskolene i Sogn og Fjordane, Sør-Trøndelag, Volda og ved Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) og Universitetet i Nordland. Disse er ikke funnet i årets kartlegging. Vi noterer også at begge de to deltidsstudiene er lokalisert i Oslo.

Tabell 4.2 Oversikt over deltidsstudier i Entreprenørskap

Lærested	Studiets navn	spT	spE	Fag-område
Handelshøyskolen BI	Bedriftsutvikling	30	30	40
Universitetet i Oslo	Sosialt entreprenørskap	30	30	90

Forkortelser: spT=studietilbudets samlede omfang i studiepoeng; spE= omfang av entreprenørskapsfag i studiepoeng.

Fagområdekoder; 40 =økonomisk-administrative fag; 90=flere fagområder.

4.2 Enkeltemner i entreprenørskap

Som omtalt i kapittel 2, er det tilbud om enkeltemner i entreprenørskap som har økt siden forrige kartlegging for tre år siden. Ved forrige kartlegging registrerte vi i alt 68 tilbud om enkeltemner, hvorav 43 var på bachelornivå og 25 på master- (eller flere) nivåer. Tilsvarende tall i årets kartlegging er 85 på bachelornivå og 52 på master- (eller flere) nivåer, i alt 137 tilbud. Det betyr en fordobling i antall tilbud på begge nivåene.

Nedenfor vises det hvor tilbudene forekommer, og hva slags tilbud det er. De fleste enkeltemner i entreprenørskap er altså på bachelornivå og omfatter fra 5 til 20 studiepoeng (se tabell 4.3). Noen emner kan være obligatoriske for en gruppe studenter, mens de er valgfrie for andre studenter, og andre emner er valgfrie for alle. Her har vi ikke full oversikt over hvilke emner som kan falle i kategorien valgfritt eller ikke valgfritt, men der vi har kjennskap til om et emne er obligatorisk eller valgfritt, er det merket (med o eller v) i tabellen.

Enkelte emner tilbys studenter på både bachelor- og masternivå. Det gjelder for eksempel emnet BIP190-1 Bedriftsøkonomi og entreprenørskap, som tilbys studenter på bachelor- og masternivå på det teknisk- naturvitenskaplige fakultetet ved Universitetet i Stavanger.

Som nevnt har vi registret en økning i tilbud om enkeltemner i EiU på bachelornivå fra 43 til 85 tilbud. Tabell 4.3 viser at det er tilbud om enkeltemner i entreprenørskap på bachelornivå både innenfor humanistiske og estetiske fag – spesielt estetiske fag, lærerutdanning og pedagogikk, samfunnsfag og primærnæringsfag, i tillegg til i de fagfeltene der hovedtyngden av tilbud er, nemlig i økonomisk-administrative fag og naturvitenskap og teknologi. Dette var situasjonen også ved forrige kartlegging. Det er imidlertid en klar økning i de sistnevnte fagfeltene, og også innenfor samfunnsfag.

Noen emner tilbys studenter som studerer innenfor ulike fagområder. Sammenliknet med 2010 er det en økning av enkeltemner på bachelornivå også innenfor lærerutdanning og pedagogikk, selv om det er et fåtall tilbud der. Det er fem tilbud om enkeltemner der nå, mens det var registrert bare ett slikt tilbud i dette fagfeltet i 2010.

Tabell 4.3 Enkeltemner i entreprenørskap som tilbys kun på bachelornivå, sortert etter fagområde

Fagfelt og lærested	Emnenavn	sp
Humanistiske og estetiske fag		
Universitetet i Agder	TFL108-1 Entreprenørskap for humanister	10
Universitetet i Agder	TFL107-1 Entreprenørskap for kunsthøgskolestudenter	10
Universitetet i Stavanger	BUM490-3 Tverrfaglig prosjekt og entreprenørskap	10
Barrat Due musikk institutt	Entreprenørskap og festivalproduksjon	17
Westerdals Høyskole	Bransjekunnskap	10
Nordisk institutt for Scene og Studio	Entreprenørskap	5
Høgskolen i Oslo/Akershus	Målområdet <i>skapende arbeid</i> , periode 1: Entreprenørskap	n/a
Høgskolen i Oslo/Akershus	ZFKH309 Fordypning i formgivning, 5. og 6. semester	n/a
Høgskolen i Oslo/Akershus	Fellesfag 3. studieår: entreprenørskap (eller i årsstudium)	4
Høgskolen i Nord-Trøndelag	MMT2020 Utvikling av kreative næringer/Creative Entrepreneurship	10
Høgskolen i Volda	KOH139 Entreprenørskap i kulturnæringer	15
Lærerutdanning og pedagogikk		
Universitetet i Nordland	Kulturpedagogisk entreprenørskap	5
Høgskolen i Oslo/Akershus	ABY1300 Utvikling i yrkesfag og entreprenørskap, første studieår	10
Høgskolen i Oslo/ Akershus	DH1200 Yrkesprosesser og entreprenørskap	20
Høgskolen i Buskerud	Entreprenørskap. 2. år 4 semester	n/a
Høgskolen i Østfold	Entreprenørskap (o)	n/a
Samfunnsfag		
NTNU	GEOG2006 - Entreprenørskap og regional næringsutvikling	7,50
Universitetet i Agder	ORG207-G Entrepreneurship and Innovation	7,5
Universitetet i Agder	ORG207-1 Entrepreneurship and Innovation	7,5
Høgskolen i Oslo/Akershus	Entreprenørskap og prosjektledelse i mediebransjen	15
Høgskolen i Buskerud	ENTLED 301 Entreprenørskap og innovasjonsledelse	7,5
Høgskolen i Gjøvik	TØL1031 - Nytenking og innovasjonsprosesser	10
Høgskolen i Gjøvik	IMT2591 - Emneoverbyggende innovasjonsprosjekter I	5
Høgskolen i Gjøvik	IMT3811 - Emneoverbyggende innovasjonsprosjekter II	10
Høgskolen i Gjøvik	MT3821 - Emneoverbyggende innovasjonsprosjekter III	10
Høgskolen i Nord-Trøndelag	SOS320 Sosial kapital, innovasjon og entreprenørskap	7,5
Høgskolen i Vestfold	ØA-IEM3000 000 Current Issues in Entrepreneurial Marketing	15
Høgskolen i Vestfold	ØA-TJI3000 000 Tjenesteinnovasjon (Vår 2016) (v)	15
Høgskolen i Vestfold	ØA-ENL3000 000 Entreprenørskapsledelse	15
Økonomiske og administrative fag		
Universitetet i Agder	ORG105 – Basic Entrepreneur Course in Business Establishment	7,5
Universitetet i Agder	TFL116-1 Gründerlab for turisme og opplevelser	7,5
Universitetet i Agder	ORG312-1 Internasjonal ledelse og forretningsutvikling med bacheloroppgave	15
Universitetet i Oslo	ENT1000 Entreprenørskap	10
Campus Kristiania, Markedshøyskole	Entreprenørskap	7,5
Handelshøyskolen BI	Bedriften	7,5
Handelshøyskolen BI	Bedriftsutvikling for SMB	n/a
Handelshøyskolen BI	Innovasjonsledelse	n/a
Norges Handelshøyskole (NHH)	GRU401 Introduksjonskurs til entreprenørskap	10

Tabell 4.3 (forts.)

(forts. økonomiske og administrative fag)		
NLA Høgskolen	Innovasjon og Entreprenørskap	10
Høgskolen i Bergen	ØAA113 - Innovasjons- og endringsledelse , valgfritt emne	7,5
Høgskolen i Oslo/Akershus	Markedsføring og entreprenørskap	10
Høgskolen i Buskerud	BSTR3040K Entrepreneurship and innovation management	7,5
Høgskolen i Harstad	TTENT: Entrepreneurship in Tourism	5
Høgskolen i Harstad	ØKPRO/ØKPRA/STUDBE: Fordypning/Praksis/Studentbedrift	15
Høgskolen i Hedmark	3BED340 Forretningsplan	7,5
Høgskolen i Lillehammer	Entreprenørskap og bedriftsutvikling (o)	15
Høgskolen i Lillehammer	Innovasjon og entreprenørskap i reiselivet (o)	15
Høgskolen i Narvik	ØAD1012Bedriftsetablering	5
Høgskolen i Narvik	IGR1605 Entreprenørskap, økonomi og organisasjon	10
Høgskolen i Nord-Trøndelag	ØKO142 Organisasjon, ledelse og entreprenørskap	15
Høgskolen i Sogn og Fjordane	OR6-2000 Entreprenørskap og innovasjon (v)	7,5
Høgskolen i Sør-Trøndelag	MRK3025 Innovasjon og forretningsutvikling	7,5
Høgskolen i Telemark	Reiseliv og entreprenørskap 6073	7,5
Høgskolen i Volda	IPA202Samfunnsplanlegging og innovasjon/Planning and Innovation	15
Høgskolen i Ålesund	Innovasjonsledelse	n/a
Naturvitenskap og teknologi		
Universitetet i Agder	IND413- Innovasjonsledelse	5
Universitetet i Tromsø	BED-1009 Kreativitet og Innovasjon	10
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	BU5100 Entreprenørskap	7,5
Høgskolen i Bergen	ING101 - Teknologiledelse, økonomi og nyskaping	10
Høgskolen i Oslo/Akershus	RM2000 Produktutvikling, entreprenørskap og tradisjonsmat	20
Høgskolen i Buskerud	Entreprenørskap, Innovasjon, systemtenkning med Økonomi, Embedded systems	10
Høgskolen i Buskerud	Entreprenørskap, Innovasjon, systemtenkning med Økonomi, virtuelle systemer	10
Høgskolen i Buskerud	Entreprenørskap, Innovasjon, systemtenkning med Økonomi, signalbehandling	10
Høgskolen i Buskerud	Entreprenørskap, Innovasjon, systemtenkning med Økonomi, Kybernetikk og mekatronikk	10
Høgskolen i Buskerud	Entreprenørskap, Innovasjon, systemtenkning med Økonomi, Maskin	10
Høgskolen i Buskerud	INF140 Prosjektarbeid (bedriftsetablering)	7,5
Høgskolen i Buskerud	INF140 Prosjektarbeid (bedriftsetablering)	7,5
Høgskolen i Sør-Trøndelag	Entreprenørskap (IINI2010 og IDRI2003)	5
Høgskolen i Telemark	FBV5312 Entreprenørskap	10
Høgskolen i Telemark	Studentbedrift FB5112	20
Høgskolen i Vestfold	FE-EØK2000 000 Innovasjon og entreprenørskap med økonomi	10
Høgskolen i Østfold	IRF23513 Innovasjon og økonomi	10
Høgskolen i Østfold	ITF31213 IKT-basert innovasjon	10
Høgskolen i Ålesund	IP304912 Entreprenørskap og teknologi	10
Høgskolen Stord/Haugesund	ØKB2114_1 Entreprenørskap	10

Tabell 4.3 (forts.)

Helse, sosial- og idrettsfag		
Universitetet i Agder	TFL113-1 Entreprenørskap i opplevelse og livsstil	10
Universitetet i Nordland	Mat og helse 1B- Eksperimentell matlagning, entreprenørskap og helsefremmende arbeid.	15
Høgskolen i Oslo/Akershus	FAMAF3300 Tjenesteinnovasjoner for bærekraftig drift og utvikling	5
Høgskolen i Vestfold	G2-MH2200 000 Mat, helse, tradisjon og innovasjon i folkehelsearbeid	15
Primærnæringsfag		
Universitetet for miljø- og biovitenskap	Økonomi og bedriftsetablering	25
Høgskolen i Hedmark	6JB200 Entreprenørskap	15
Høgskolen i Nord-Trøndelag	Hus 215 Ledelse og entreprenørskap	5
Flere fagfelt		
Avslutning og drøfting	IS-106 Praktisk e-handel for entreprenører	10
Avslutning og drøfting	ADM300 Foretaksstrategi	7,5
Avslutning og drøfting	3BED300 Innovasjon og entreprenørskap	7,5

Når det gjelder enkeltemner i entreprenørskap på *masternivå*, finnes de primært ved universiteter (se tabell 4.4). Noen emner tilbys både til bachelor-, master- og doktorgradsstudenter. Disse er merket med stjerne i tabell 4.4. Et eksempel på dette er emnet Introduksjon til entreprenørskap og idéutvikling ved Universitetet i Nordland.

Tabell 4.4 Enkeltemner i entreprenørskap på masternivå og flere nivåer, sortert etter fagområde

Fagfelt og lærested	Emnenavn	sp
Estetiske fag		
NTNU	MUSP4745 - Entreprenørskap for musikere	7,5
Universitetet i Agder	MU- 500-1 Music Business I-II-II	20
Lærerutdanning og pedagogikk		
Høgskolen i Vestfold	MP-RÅD4200 000 Rådgivning og innovasjon	15
Samfunnsfag		
NTNU	GEOG3100 - Samfunnsperspektiv på entreprenørskap I	7,5
NTNU	GEOG3100 - Samfunnsperspektiv på entreprenørskap II	7,5
Universitetet i Agder	IS-403- 1 IT og forretningsutvikling	10
Universitetet i Nordland	Innovasjon i tjenesteyting	10
Høgskolen i Vestfold	SA-GIS4401 000 Globalisering, innovasjon og spredning	15
Økonomiske og administrative fag		
Universitetet i Agder	ORG441-G Forretningsutvikling og entreprenørskap	10
Universitetet for miljø- og biovitenskap	Forretningsutvikling og bedriftsetablering (BUS171)	5
Universitetet for miljø- og biovitenskap	Entreprenørskap i praksis	10
Universitetet for miljø- og biovitenskap	Nyskaping	5
Universitetet i Oslo	ENT4510 - Social Entrepreneurship in Practice	20
Universitetet i Oslo	ENT4330 - Financial Management	5
Universitetet i Oslo	ENT4210 - Practical Innovation Management	10
Universitetet i Oslo	ENT4300 - Entrepreneurship and internationalisation	5
Universitetet i Oslo	ENT4220 - Norwegian Practical Start-up Experience	10
Universitetet i Oslo	ENT4050 - Dynamic Organizing	5

(forts. økonomiske og administrative fag)		
Universitetet i Oslo	ENT4320 - Marketing Management	5
Universitetet i Oslo	ENT4400 - Innovation strategy and management	10
Universitetet i Stavanger	MØA270_1 Innovasjonsledelse	10
Universitetet i Tromsø	BE-3035 Entrepreneurial Leadership and Networking	10
Universitetet i Tromsø	BED-3028 Venture Creation	10
Universitetet i Tromsø	BED-3031 Entrepreneurial Financial Management	10
Universitetet i Tromsø	BED-3048 Corporate Entrepreneurship	10
Universitetet i Tromsø	BED-3030 Entrepreneurial Leadership and Teams	10
Universitetet i Nordland	Introduksjon til entreprenørskap og ideutvikling	10
Universitetet i Nordland	Markedsføring og entreprenørskap	5
Universitetet i Nordland	Forretningsutvikling	7,5
Norges Handelshøyskole (NHH)	STR444 - Innovation Management and Entrepreneurship	7,5
Høgskolen i Lillehammer	Finansiering av innovasjon og entreprenørskap (v)	7,5
Høgskolen i Ålesund	AI521112 Nyskaping og immaterielle rettigheter	7,5
Naturvitenskap og teknologi		
NTNU	TIØ4258 – Teknologiledelse	7,5
NTNU	TIØ4230 - Entreprenørskap og markedsorientert produktutvikling	7,5
NTNU	Patentering og teknologietablering (næringsutvikling)	7,5
Universitetet i Oslo	ENT4000 "Fra idé til virksomhet"	5
Universitetet i Oslo	ENT4100 - Ideation and Feasibility Studies	10
Universitetet i Oslo	BIP190-1 Bedriftsøkonomi og entreprenørskap	5
Universitetet i Stavanger	MIN220-1 Entreprenørskap i teknologibedrift	10
Universitetet i Nordland	Teknologibasert innovasjon og entreprenørskap	7,5
Universitetet i Nordland	Bærekraftig innovasjon	7,5
Universitetet for miljø- og biovitenskap	Næringsutvikling og entreprenørskap	10
Høgskolen i Buskerud	BUS410 Product Innovation	7,5
Høgskolen i Buskerud	BUS415 Process Innovation	7,5
Høgskolen i Buskerud	BUS420 Global Business Innovation	7,5
Høgskolen i Hedmark	2 BIO 062 Bio-Entrepreneurship and Business (o)	15
Høgskolen i Narvik	SAD6210 Økonomi og innovasjon, SAD6210 Innovation and Economics	5
Høgskolen i Narvik	SAD6211 Innovation and management (Autumn 2013)	5
Samferdsel, sikkerhet og andre service fag		
Høgskolen i Vestfold	MM-INN5000 000 Innovation Projects	7,5
Flere fagfelt		
Universitetet i Agder	ORG105-1 Gründer - grunnkurs i etablering av egen bedrift	10
Universitetet i Oslo	ENT4194 - Consultancy Project	5
Universitetet i Stavanger	BØK350-1 Operation Management	10

*Emnet tilbys på flere nivåer (for eksempel, kurset tilbys bachelor, master og doktorgradsstudenter)

Forkortelser: sp=studiepoeng; o=obligatorisk emne; o/v =emne er obligatorisk for et fagområde, men valgfritt for annet fagområde; v=valgfritt emne.

Nivå: A=annet (for eksempel, toårig utdanning), F =flere nivåer (for eksempel, kurset tilbys bachelor, master og doktorgradsstudenter), M= master. *Forkortelser:* sp=studiepoeng; o=obligatorisk emne; o/v =emne er obligatorisk for et fagområde, men valgfritt for annet fagområde; v=valgfritt emne.

Sammenliknet med forrige kartlegging, finner vi at enkelte tilbud i humanistiske og estetiske fag, lærerutdanning og pedagogikk samt flerfaglige tilbud, er falt bort. Derimot har det vært en kraftig økning i enkeltemner på masternivå i økonomisk-administrative fag og også en stor økning innenfor naturvitenskap og teknologi.

De fleste enkeltemner i entreprenørskap på master- (og flere) nivåer er på 10 eller 7,5 studiepoeng.

4.3 Regional fordeling av tilbud om enkeltemner i entreprenørskap

Ved forrige kartlegging fant vi at det særlig var ved universitetene i Oslo og Tromsø det ble gitt tilbud om enkeltemner i entreprenørskap, og det gjaldt først og fremst tilbud på masternivå. Tabell 4.3 og 4.4 viste at det er stor spredning i slike tilbud denne gangen. Tilbudene finnes både på universiteter og høyskoler, og i alle landsdeler. Agderfylkene (Universitetet i Agder), som ellers har få tilbud, slik vi så i kapittel 3, har for eksempel flere tilbud om *enkeltemner*, spesielt på bachelornivå, og en klar økning fra forrige rapportering.

Når vi summerer opplysningene i tabell 4.3 og 4.4. og fordeler tilbudene etter fylke/landssdel og utdanningsnivå, få vi følgende fordeling (tabell 4.5)

Tabell 4.5 Tilbud om enkeltemner i entreprenørskap etter region og utdanningsnivå

	Oslo	Østlandet utenom Oslo	Agderfylkene	Hordaland/Rogaland	Nord-Vestlandet	Trøndelagsfylkene	Nord-Norge	Sum
Bachelor	20	29	11	5	6	7	7	85
Master (evt. flere nivåer)	12	11	4	5	1	6	13	52
I alt	32	40	15	10	7	13	20	137

Nord-Vestlandet pekte seg ut med mange bachelortilbud i entreprenørskap (se kapittel 3). Denne regionen pekte seg også ut – sammen med trøndelagsfylkene – i forrige rapportering som skolefylker der det er forholdsvis mange entreprenørskapstilbud. Dette bildet synes å være noe endret, selv om en må ta i betraktning at Nord- Vestlandet har få studieplasser i forhold til andre regioner/fylker. Det mangfoldige studietilbudet i Oslo samt Østlandet forøvrig, og det store antallet studenter som finnes her, samt trolig en generelt økt satsing på å gi entreprenørskapstilbud, har medvirket til at vi denne gang finner mange tilbud om enkeltemner i entreprenørskap i Oslo og på Østlandet for øvrig. Samtidig er universitetene i Tromsø og Nordland, som er langt mindre enn Universitetet i Oslo, bedre representert enn Oslo når det gjelder tilbud om enkeltemner i entreprenørskap på masternivå.

4.4 Etter- og videreutdanningskurs i entreprenørskap

Ved kartleggingen av tilbud som eksisterte høsten 2010, fant vi at de fleste etter- og videreutdanningskurs i entreprenørskap var innenfor lærerutdanning og pedagogikk. Situasjonen er helt endret høsten 2013. Vi finner nå at de fleste EVU kurs er innenfor økonomi og administrasjon (se tabell 4.6). Totalt antall EVU-kurs har også gått ned fra 18 tilbud til 14 i studieåret 2013–2014. Fem kurs tilbys også om emner, og inngår også i tabellene over som omfatter enkeltemner. Et eksempel er tilbudet Take-Off Midt-Norge - Idéutvikling og entreprenørskap (IØ6022) ved NTNU som gjennomføres som etterutdanningskurs av «NTNU Videre». Take off brukes også som obligatorisk forkurs for studentene som tar Gründerskolen. Et annet eksempel er kurset Bedriftsetablering ved Høgskolen i Sør Trøndelag som har som målgruppe ansatte i små og mellomstore bedrifter og lærere i grunn- og videregående skole, men som også er åpent for andre.

Tabell 4.6 Etter- og videreutdanningstilbud i entreprenørskap

Fagområde og lærested	Studiets navn	spT	spE
Estetiske fag			
Norges musikkhøgskole	Kulturelt entreprenørskap (betalingskurs)	15	15
Lærerutdanning og pedagogikk			
Universitetet i Agder	PED137-1 Entreprenørskap og innovasjon i skolen	10	10
Høgskolen i Volda	Kurs i pedagogisk entreprenørskap	n/a	n/a
Høgskolen i Østfold	Entreprenørskap knyttet til utdanningsvalg og arbeidslivsfag	n/a	n/a
Økonomiske og administrative fag			
Høgskolen i Oslo/Akershus	Prosjektledelse og entreprenørskap*	60	10
Høgskolen i Lillehammer	INN3002/1 Entreprenørskap	15	15
Høgskolen i Lillehammer	INN3012/1 Innovasjon i tjenesteyting	15	15
Høgskolen i Lillehammer	Nasjonal Innovasjonsskole for kommunesektoren	30	30
Høgskolen i Nord-Trøndelag	SAM495, Samhandling, nyskaping og kunnskapsledelse	30	30
Høgskolen i Vestfold	Entreprenørskapsarbeid	15	15
Naturvitenskap og teknologi			
NTNU	TIØ4250 - Entreprenørskap - Venture CUP	7,5	7,5
Flere fag			
NTNU	Take-Off Midt-Norge - Idéutvikling og entreprenørskap	7,5	7,5
Høgskolen i Hedmark	Etablerveileder	10	10
Høgskolen i Sør-Trøndelag	Bedriftsetablering (v)	5	5

Forkortelser: spT=studietilbudets samlede omfang i studiepoeng; spE=omfang av entreprenørskapsfag i studiepoeng.

*Legges ned fra skoleåret 2014–2015.

Mens det høsten 2010 var 12 EVU-kurs innenfor pedagogikk og lærerutdanning, har vi altså for høsten 2013 registrert bare tre slike kurs. Høsten 2013 var tre av kursene i Sogn og Fjordane, ved siste kartlegging ingen. Det eneste EVU-kurset innenfor lærerutdanning og pedagogikk som eksisterte i 2010 som fortsatt er der i 2013, er kurset ved Høgskolen i Østfold. Dessuten er det fortsatt et EVU-kurs innenfor dette fagfeltet ved Høgskolen i Volda (men med nytt kursnavn). Ett kurs innenfor dette fagfeltet er nytt, nemlig det ved Universitetet i Agder. For øvrig finner vi ikke EVU-kurs innenfor dette fagfeltet ved NTNU, høgskolene i Nesna, Nord-Trøndelag og Sogn og Fjordane, slik vi fant ved forrige kartlegging. Det er derimot en økning i EVU-kurs i økonomisk-administrative fag.

Den regionale fordelingen av etter- og videreutdanningskurs kan oppsummeres som i tabell 4.7, og vi ser at Østlandet og Trøndelagsfylkene dominerer. Det skal nevnes av 5 av disse tilbudene også inngår som enkeltemner i tabellene 4.3/4.4. I tabell 4.7 vises fordelingen av alle EVU-kurs i første rad. Andre rad viser den regionale fordelingen når EVU-kurs som også er enkeltemner, er fratrukket. Det er tallene i siste rad som inngår i den samlede fordelingen av regionale tilbud som vi senere oppsummerer i kapittel 5.

Tabell 4.7 Etter- og videreutdanningstilbud i entreprenørskap, etter region

	Oslo	Østlandet utenom Oslo	Agder-fylkene	Hordaland/Rogaland	Nord-Vestlandet	Trøndelagsfylkene	Nord-Norge	Sum
Tilbud om EVU	1	7	1	0	1	4	0	14
Tilbud om EVU fra-trukket enkelt-emner	1	5	1	0	1	1	0	9

4.5 Oppsummering

Ved forrige kartlegging fant vi at fagfeltet økonomisk-administrative fag i mindre grad dominerte når det gjaldt entreprenørskapstilbud innenfor årsstudier, deltidsstudier, enkeltemner og etter- og videreutdanning, enn for mer ordinære bachelor- og masterprogrammer. Situasjonen er endret høsten 2013; de økonomisk-administrative fagene dominerer også når det gjelder slike typer tilbud. Dermed kommer naturvitenskap og teknologi. Et økt antall tilbud, spesielt innenfor enkeltemner, synes altså ikke å ha medført større mangfold med hensyn til innenfor hvilke fagfelt tilbudene gis. Det er heller ikke blitt flere flerfaglige tilbud, slik vi har kunnet registrere dette, heller færre.

Ved forrige kartlegging fant vi også en form for spesialisering; flere læresteder i Midt-Norge på Nord-Vestlandet hadde tilbud om etter- og videreutdanningskurs i entreprenørskap innenfor fagfeltet lærerutdanning og pedagogikk. Dette finner vi ikke i årets kartlegging. Ved forrige kartlegging stod dette i motsetning til at universitetene, for eksempel spesielt Universitetet i Oslo og Universitetet i Tromsø, hadde mange tilbud om enkeltemner i entreprenørskap på flere nivåer og innenfor flere fagfelt. Vi finner fortsatt at disse universitetene har mange slike tilbud om enkeltemner, men det har vært en stor økning i slike tilbud også andre steder, spesielt i østlandsfylkene utenom Oslo.

5 Avslutning og drøfting

5.1 Regional fordeling

Et ønske som ble uttrykt fra prosjektets oppdragsgivere forut for dette kartleggingsprosjektet, var å få et bilde av den fylkesvis/regionale fordelingen av tilbud, blant annet i et sentrum/periferi-perspektiv. I tabell 5.1 har vi samlet alle opplysningene om fylkesvis/regional fordeling som er presentert i kapitlene 3 og 4.

Tabell 5.1 Alle EiU-tilbud etter region og type tilbud*

	Oslo	Øst-landet utenom Oslo	Agder-fylkene	Hordaland/Rogaland	Nord-Vest-landet	Trøndelags-fylkene	Nord-Norge	Sum
Bachelor-programmer	3	3		1	4		2	13
Master-programmer	4	3		1		3	5	16
Årsstudier	1	3		1	1			6
Deltidsstudier	2							2
Etter- og videre-utdanning*	1	5	1	0	1	1	0	9
Enkeltemner								
Bachelornivå	20	29	11	5	6	7	7	85
Masternivå	12	11	4	5	1	6	13	52
Sum	43	54	16	13	13	17	27	183

* Ikke inkludert EVU-kurs som også inngår som enkeltemner, og ikke inkludert tilbud på doktorgradsnivå

Siden de fleste studietilbudene ligger i byer, ofte i den største byen i en region, kan fordelingen av tilbud være vanskelig å vurdere i et sentrum /periferi-perspektiv. Innenfor hver region vil et lærested ofte ligge i regionens sentrum. Dermed vil også tilbud om EiU gjøre det.

Ett utgangspunkt for å vurdere sentrum/periferi-spørsmålet er Statistisk sentralbyrås inndeling av kommuner etter sentralitet, der kommunene plasseres i fire kategorier (3 er mest sentralt, 0 er minst sentral), jf. SSBs Standard for kommuneklassifisering.⁸ Ifølge SSB har en kommune sentralitet 3 når dens befolkningstyngdepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid til et tettsted med minimum 50 000

⁸ Standard for kommuneklassifisering, URL:
http://www.ssb.no/informasjon/kommunekatalog/_attachment/82603?_ts=13adfe8e4a8

innbyggere (90 minutter fra Oslo). For å få sentralitet 3, må tettstedet i tillegg fungere som regionsenter (SSB, 2012). Videre heter det: «Sentralitet 2 betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere». Dette tilsier at de aller fleste læresteder er lokalisert i kommuner med sentralitet 2 eller 3, altså er de i liten grad ikke-sentrale kommuner. Det framkommer også når en finner sentralitetskode for de aktuelle kommunene i kommuneklassifiseringsstandarden, men viktige unntak er for eksempel Nesna, Bø, Volda og Stord, som altså er ikke-sentrale kommuner med høgskoler.

På den annen side kan en også vurdere dette på en annen måte. Fylker på Nord-Vestlandet og i Nord-Norge, samt Nord-Trøndelag, Aust-Agder og innlandsfylker på Østlandet blir gjerne ansett som distriktsfylker; de har også forholdsvis mange kommuner med sentralitet 0 og 1. Med unntak de nordnorske fylkene, er de nevnte fylkene også uten universitet.

Vi vil (skjønnsmessig) vurdere sentrum /periferi og fordelingen av tilbud i tabell 5.1 etter slike målestokker vi her har nevnt. I den forrige kartleggingen (Bjørnåli mfl. 2011) var ikke informasjonen basert på lokalisering av tilbud samlet på samme måte det som er oppsummert i tabell 5.1. Vi merket oss imidlertid da at forholdsvis mange tilbud var lokalisert i distriktsfylker på Nord-Vestlandet. I den siste kartleggingen har Nord-Vestlandet (Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal) en mindre andel av tilbudene enn ved forrige kartlegging. Dette trekker i retning av en noe mer sentralisering av tilbudene. Like fullt har fortsatt Nord-Vestlandet (Møre og Romsdal) mange bachelorprogrammer i forhold til andre fylker, og spesielt sett i lys av folketall og studenttall. Dette kan eksemplifiseres ved at de to høgskolene som ligger i Møre og Romsdal, samlet har bare i underkant av to prosent av den samlede studentmassen i Norge.

Også trøndelagsfylkene synes å ha en relativt sett mer beskjeden plass enn i forrige kartlegging. I Trøndelag er flertallet av tilbudene i Trondheim (Høgskolen i Trondheim og NTNU), selv om det også finnes tilbud på Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Det er forholdsvis mange tilbud i Nord-Norge. Disse er i stor grad knyttet til Universitetet i Tromsø, dernest til universitetet i Nordland som ligger i Bodø, slik at også lokaliseringen av disse tilbudene i all hovedsak er i regionens sentrale deler. På den annen side kan en peke på at det er relativt mange tilbud i den nordnorske landsdelen om en sammenlikner med studenttallet i landsdelen. Studenter ved de to universitetene i Nord-Norge samt statlige høgskoler i landsdelen, utgjør ca. 9 prosent av den samlede studentmassen i Norge. Tilbudene vi har registrert i tabell 5.1 i Nord-Norge, utgjør nær 15 prosent av tilbudene. Vi vet imidlertid ikke hvor mange studenter EiU- tilbudene omfatter.

Tilbudene i vestlandsfylkene Hordaland og Rogaland omfatter i stor grad tilbud ved Universitetet i Stavanger (men ikke universitetet i Bergen), i tillegg til tilbud ved høgskoler i som i noen tilfeller ligger i lite sentrale strøk (Høgskolen Stord/Haugesund). I agderfylkene er det kommet til flere tilbud enn ved siste kartlegging. Disse er alle ved Universitetet i Agder (Kristiansand), altså ved den ene store byen i regionen.

Det synes å ha vært en stor økning i tilbud i Oslo, både ved Universitetet i Oslo og Høgskolen i Oslo og Akershus. Dette må sies å være uttrykk for en dreining fra periferi mot sentrum. Tilbudene i Oslo som vi har registrert i tabell 5.1, utgjør vel 23 prosent av tilbudene. Studenttallet ved Universitetet i Oslo, Høgskolen i Oslo og Akershus, BI and andre vitenskapelige høgskoler i Oslo, samt enkelte andre høgskoler⁹ utgjør, samlet, vel 30 prosent av studenttallet i Norge.

Samtidig har det vært en stor økning i tilbud på Østlandet utenom Oslo; spesielt i enkeltemner på bachelornivå. Tilbudene på Østlandet utenom Oslo gis på høgskoler som riktignok oftest ligger i byer, men der dette ikke er større byer. Disse lærestedene har dessuten ofte er en desentralisert lokalisering. Tilbudene på Østlandet utenom Oslo kan derfor i noen grad sies å være uttrykk for

⁹ Det er her ikke regnet med enkelte private høgskoler i Oslo som vi ikke kjenner det samlede studenttallet for. Det betyr at det samlede studenttallet i Oslo utgjør noe mer enn 30 prosent av det samlede studenttallet i Norge

desentralisering av tilbud. Det kan også nevnes at studenttallet på de statlige høyskolene på Østlandet utenom Oslo¹⁰ utgjør ca. 14 prosent av studenttallet i Norge. De tilbudene vi har registrert på Østlandet utenom Oslo i tabell 5.1, utgjør nær 30 prosent av tilbudene.

Med forbehold at vi ikke kjenner studenttallet på EiU-tilbudene, betyr de nevnte tallene for henholdsvis Østlandet utenom Oslo og Oslo at EiU-tilbud er overrepresentert på Østlandet utenom Oslo, men underrepresentert i Oslo, når en ser tallet på tilbud i lys av studenttallene.

Oppsummert; det er meget stor geografisk spredning av tilbudene. De finnes i alle landsdeler og nesten alle fylker. I et sentrum/periferi perspektiv kan en merke seg at lokaliseringen av tilbud først og fremst er i en regions sentrale kommuner, slik også de fleste læresteder er. Det kan likevel pekes på to unntak. Det ene unntaket gjelder de mange tilbudene – og det økte antallet tilbud – som finnes på høyskoler på Østlandet utenom Oslo, høyskoler som ofte har desentralisert lokalisering. Det andre unntaket gjelder bachelorprogrammer i entreprenørskap, der Møre og Romsdal synes å være overrepresentert.

5.2 Hvilke endringer har vi sett i omfang og type tilbud?

Før denne kartleggingen stilte vi spørsmålet: Har det gjennom planperioden for Handlingsplan for entreprenørskap i utdanningen vært en økning i tilbud om entreprenørskap i høyere utdanning totalt? Til det er svaret ja, men økningen har vært svært ujevn med hensyn til hva slags type tilbud som gis. Det neste spørsmålet vi stilte, var hvorvidt det hadde skjedd en økning i tallet på *langvarige* kurs, eller bare kortvarige kurs, og her er svaret at økningen utelukkende har vært i kortvarige kurs.

På bakgrunn av at forrige kartlegging viste at tilbud innenfor økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske fag dominerte, stilte vi også spørsmål om det var kommet flere tilbud innen for andre fagfelt, der entreprenørskap i utdanningen var lite utbredt. Også svaret på dette spørsmålet er «negativt» i den forstand at det er en tendens til at de to nevnte fagfeltene er blitt mer – og ikke mindre – dominerende når det gjelder entreprenørskapstilbud.

Vi har likevel sett en viss økning innenfor fagfelt der slike tilbud var mer sjeldne, som samfunnsfag og humanistiske og estetiske fag, og dette har i all hovedsak vært gjennom flere tilbud om enkeltemner.

Innenfor fagfeltet pedagogiske fag og lærerutdanninger er det en nedgang i antall tilbud. I primærnæringsfag er det fortsatt svært få tilbud, og det samme gjelder helse- og sosialfag (der vi har registrert en økning fra ett til fire tilbud). I samferdsels- og sikkerhetsfag ble det ikke registrert noen tilbud i 2010, og bare ett i 2013, og i juridiske fag er det fortsatt ikke registrert noen tilbud. Med den store økningen innenfor økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske fag, må vi derfor slå fast at vi ser liten tegn til økt mangfold med hensyn til hvilke fagfelt som tilbyr EiU. Grunnen til at dette kunne forventes, er de klare målsettingene om dette i Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen, der det blant annet er fremhevet at «innovasjons- og nyskappingskompetanse være integrert i alle fagområder på alle nivåer innen 2012».

Et spørsmål vi også stilte, var om de tilbudene som finnes innenfor pedagogiske fag, først og fremst er begrenset til etterutdanning. Grunnen til dette spørsmålet, var at dette var situasjonen høsten 2010. Vi lurte på om vi kunne se en økning innenfor dette fagfeltet, som er et prioritert område i Handlingsplanen. Slik er det ikke. Det er en stor nedgang i antall etter- og videreutdanningstilbud i entreprenørskap innenfor lærerutdanninger og pedagogiske fag; en nedgang som ikke er blitt oppveid av en økning i andre typer EiU-tilbud innenfor dette fagfeltet. Her må vi imidlertid ta et lite forbehold. Flere læresteder kan ha integrert entreprenørskap (spesielt «pedagogisk entreprenørskap») i den ordinære lærerutdanningen, uten at dette kommer fram som *enkeltemner* i entreprenørskap når vi undersøker lærestedenes tilbud på deres hjemmesider. Å integrere entreprenørskap i den ordinære

¹⁰ Ikke medregnet Høgskolen i Akershus, som nå er slått sammen med Høgskolen i Oslo til Høgskolen i Oslo og Akershus, og der studenttallet nå telles samlet.

lærerutdanningen er også framhevet i Handlingsplanen, nemlig at en bør «utvikle studietilbud hvor opplæring i entreprenørskap integreres i *lærerutdanningen* med fokus på pedagogiske prinsipper og egnede verktøy». Om dette kan ha skjedd flere steder, endrer det imidlertid ikke bildet av en nedgang for etter- og videreutdanning på dette feltet. Etter- og videreutdanning for lærere er spesielt fremhevet som et eget tiltak i Handlingsplanen.

5.3 Overraskende utvikling?

Vi har fått tre resultater som overrasker oss noe, og ett som kanskje ikke er overraskende, men som er tankevekkende, kanskje også litt urovekkende. Det første noe overraskende resultatet er at vi ikke har funnet noen utvikling mot en klarere distriktsprofil med tanke på hvor EiU-tilbudene er lokalisert, snarere tegn på det motsatte. Dette var noe overraskende, av to grunner. Den ene grunnen er at ifølge Handlingsplanen er entreprenørskap i utdanningen viktig for å nå sentrale mål i distrikts- og regionalpolitikken. Den andre grunnen er at vi syntes å øyne en slik profil i den forrige kartleggingsstudien.

Det andre litt overraskende resultatet er at vi i handlingsplanperioden ikke har funnet økt mangfold med tanke på hvilke fagfelt som har tilbud om EiU, men at økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske fag er blitt enda mer dominerende enn tidligere når det gjelder tilbud om EiU. Grunnen til at dette er noe overraskende, er den klare vektleggingen i Handlingsplanen på at slike tilbud skal inn i alle fagområder.

Det tredje overraskende resultatet er utviklingen for EiU-tilbud innenfor lærerutdanninger og pedagogiske fag, spesielt innenfor etter- og videreutdanning av lærere, som vi har omtalt over. Dette er det motsatte av Handlingsplanens intensjoner.

Det mer tankevekkende resultatet er at nesten all økning i EiU-tilbud er innenfor korte kurs, nemlig enkeltemner i entreprenørskap. Det er kanskje ikke overraskende at økningen i tilbud skjer nettopp innenfor enkeltemner. Dette kan til dels være en følge av implementeringen av kvalifikasjonsrammeverket som vi omtalte i kapittel 1. En bachelor skal i følge kvalifikasjonsrammeverket «kjenne til nytenkning og innovasjonsprosesser», og en master skal kunne «bidra til nytenkning og i innovasjonsprosesser». Å tilby enkeltemner, kan være én måte å oppfylle kravene i kvalifikasjonsrammeverket på.

Grunnen til at vi anser det som tankevekkende – og kanskje bekymringsverdig – at økningen i tilbud så godt som bare skjer ved en økning i enkeltemner i EiU, er at en kan stille spørsmål ved læringsutbyttet av så korte kurs (ofte 5–10 studiepoeng). I en undersøkelse som blant annet undersøkte konkret *læringsutbytte* av entreprenørskapsutdanningen, fant vi – generelt – at læringsutbyttet av EiU var nokså magert. Det gjaldt svar på spørsmål om i hvilken grad entreprenørskapsutdanningen hadde vært viktig for å starte egen bedrift, for å få forretningsideer, for utvikling av kreative og innovative evner, for å skape et vekstforetak med flere ansatte, for å få jobb, for utførelsen av det arbeidet de hadde, for kompetanse om nyskappingsprosesser, for utvikling av evne og tiltro til å ta egne initiativ og som læringsmetode under utdanningen. Det som imidlertid økte graden av positive svar, var økt omfang (varighet) av entreprenørskapsutdanningen. De som hadde tatt en slik utdanning av varighet *minst* 20 studiepoeng, ga klart høyere skår på ulike former for læringsutbytte.

Denne studien så også på mulige effekter av EiU med hensyn til entreprenørielle intensjoner (planer om å starte egen bedrift). Vi fant at det var nokså liten effekt å spore av entreprenørskapsutdanningen, men effekten økte med økende varighet på entreprenørskapsutdanningen (Støren 2012). Det var en klar positiv effekt hvis entreprenørskapsutdanningen var av en varighet på minst 20 studiepoeng.^{11, 12}

¹¹ Alt omfang (varighet) fra 20 studiepoeng og oppover ble slått sammen i denne undersøkelsen, fordi det var for få observasjoner til at en finere inndeling av varigheten kunne benyttes.

På bakgrunn av slike resultater er det vanskelig å se det som et udelt positivt resultat at det først og fremst har vært en stor økning i tilbud om enkeltemner, som gjelder kurs av kort varighet. Nå er det slik at en del studenter antakelig tar flere enkeltemner i entreprenørskap. Den samme studien (Støren 2012) viste imidlertid at de fleste som hadde erfaring med entreprenørskap i utdanningen, hadde fått få studiepoeng i entreprenørskap.

Et relevant spørsmål er derfor om det ikke er bedre å satse på at flere studenter tar *mer omfattende* entreprenørskapsutdanning, framfor at stadig flere studenter tar *litt* entreprenørskapsutdanning. Dette er lite diskutert i Handlingsplanen; her synes intensjonene å være at det viktigste er at så mange som mulig, innenfor alle fagfelt, får noe kunnskap om entreprenørskap.

¹² Samtidig kan vi ikke se bort fra at dette til dels er en seleksjonseffekt; de som er mest interessert i å starte egne bedrifter, velger å ta lengre entreprenørskapsutdanninger enn andre.

Referanser

- Bjørnåli, E. S., Støren, L. A. og I. Henaug (2011). *Entreprenørskap i høyere utdanning – en kartlegging av omfang og innhold*. Rapport 17/2011. Oslo: NIFU.
- Hagen, S. E. og V. Johansen (2012). *Entreprenørskap i utdanningen – samfunnseffekter*. ØF-rapport 17/2012. Lillehammer: Østlandsforskning.
- Johansen, J. og T. Schanke (2011). *Entreprenørskap i grunnopplæringen. Status 2010*. ØF- rapport nr. 05/2011. Lillehammer: Østlandsforskning.
- Kunnskapsdepartementet (2011). *Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk*. URL: http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Internasjonalt/Europa/Europeisk_kvalifikasjonsrammeverk.pdf.
- Kunnskapsdepartementet (2013). *Lange linjer – kunnskap gir muligheter. Meld. St. 18 (2012–2013)*. Melding til Stortinget. Oslo.
- Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet (2009). *Entreprenørskap i utdanningen – fra grunnskole til høyere utdanning 2009–2014*. Oslo.
- Kårstein, A. og O. R. Spilling (2012). *Midtveisevaluering av handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen*. Rapport 35/2012. Oslo: NIFU.
- Johansen, V. og T. Mathisen (2012). *Entreprenørskap i utdanningen og oppnåelse av læringsmål*. ØF-rapport 14/2012. Lillehammer: Østlandsforskning.
- Spilling, O. R. og V. Johansen (2011). *Entreprenørskap i utdanningen – perspektiver og begreper*. Rapport 4/2011. Oslo: NIFU.
- Spilling, O. R., Hagen, S. E., Johansen, V. og L. A. Støren (2013). *Handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen – hvor tjenlig er den som politisk instrument?* Arbeidsnotat 9/2013. Oslo: NIFU.
- Statistisk sentralbyrå (2012). URL: <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/flytting>
- Støren, L. A. (2012). *Entreprenørskap i høyere utdanning – erfaringer blant nyutdannede*. Rapport 45/2012. Oslo: NIFU.

Vedlegg

Tabell A.1 Oversikt over de 66 kartlagte høyre utdanningsinstitusjonene*

Kategori	Navn	Tilbud E
U	Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)	ja
U	Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB)	ja
U	Universitetet i Agder (UiA)	ja
U	Universitetet i Bergen (UiB)	ja
U	Universitetet i Oslo (UiO)	ja
U	Universitetet i Stavanger (UiS)	ja
U	Universitetet i Tromsø (UiT) Norges arktiske universitet	ja
U	Universitetet i Nordland (UiN)	ja
PVH	Handelshøyskolen BI	ja
VH	Norges Handelshøyskole (NHH)	ja
SH	Høgskolen i Oslo og Akershus	ja
SH	Høgskolen i Bergen (HiB)	ja
SH	Høgskolen i Buskerud (HiBu)	ja
SH	Høgskolen i Gjøvik (HiG)	ja
SH	Høgskolen i Harstad	ja
SH	Høgskolen i Hedmark (HiHm)	ja
SH	Høgskolen i Lillehammer (HiL)	ja
VH	Høgskolen i Molde , vitenskaplig høgskole i logistikk	ja
SH	Høgskolen i Narvik (HiN)	ja
SH	Høgskolen i Nesna	ja
SH	Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT)	ja
SH	Høgskolen i Sogn og Fjordane (HSF)	ja
SH	Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST)	ja
SH	Høgskolen i Telemark (HiT)	ja
SH	Høgskolen i Vestfold	ja
SH	Høgskolen i Volda	ja
SH	Høgskolen i Østfold	ja
SH	Høgskolen i Ålesund	ja
SH	Høgskolen Stord/Haugesund	ja
SH	Samisk Høgskole	nei
VH	Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO)	ja
VH	Norges musikkhøgskole (NMH)	ja
VH	Norges Idrettshøgskole (NIH)	nei
VH	Norges Veterinærhøgskole (NVH)	nei
PH	Campus Kristiania (Markedshøyskolen, NKF)	ja
PH	Høgskolen for Landbruk og Bygdenæringar (HLB)	ja
PH	Barrat Due musikk institutt	ja
PH	Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	ja
PH	NLA Høgskolen	ja
PH	Norsk institutt for Scene og Studio	ja

PH	Westerdals skole	ja
PH	Ansgarskolen	nei
PH	Atlantis Medisinske Høgskole	nei
PH	Baptistenes Teologiske Seminar/SALT-Oslo	nei
PH	Bergen Arkitekt skole	nei
PH	Betanien diakonale høgskole	nei
PH	Bjørknes Privatskole	nei
PH	Den Norske Balletthøyskole	nei
PH	Den norske Eurytmihøyskole	nei
PH	Diakonhemmet Høgskole	nei
PH	Dronning Mauds Minne Høgskole for førskolelærerutdanning (DMMH)	nei
PH	Fjellhaugmisjonshøgskole	nei
PH	Haraldsplass diakonale høgskole	nei
PH	Høgskolen for Kristendom, Metodistkirkens Studiesenter	nei
PH	Høyskolen Diakonova	nei
PH	Lovisenberg diakonale høgskole	nei
PH	Norsk Gestaltinstitutt A/S Høgskole	nei
PH	Norsk høgskole for helhetsterapi	nei
PH	Rudolf Steinerhøyskolen	nei
PH	Høyskolen for Ledelse og Teologi	nei
PH	Norsk barnebokinstitutt	nei
PH	Skrivekunstakademiet	nei
PVH	Det teologiske Menighetsfakultet	nei
PVH	Misjonshøgskolen, Stavanger	nei
K	Kunsthøgskolen i Bergen (KHiB)	nei
K	Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO)	nei

Forkortelser: K=Kunsthøgskoler; PH=privat høyskole; PVH=privat vitenskapelig høgskole; SH=Statlige høgskoler; VH=vitenskapelig høyskole (offentlig), U=universitet

* Politihøgskolen og fem militære høgskoler har ikke inngått i kartleggingen. ** Gjelder kun Markedshøyskolen og NKF.

Høgskoler markerte med fet stil er høgskoler som har fått på plass E-tilbud siden den seneste kartleggingen i 2010.

Tabelloversikt

Tabell 1.1 Fagområdeinndeling som benyttes i denne rapporten	11
Tabell 2.1 Oversikt over høyere utdanningsinstitusjoner med tilbud i entreprenørskap i 2013	14
Tabell 2.2 Oversikt over typer EiU-tilbud, og antall og type utdanningsinstitusjon som har ulike typer tilbud	14
Tabell 2.3 Oversikt over EiU-tilbud etter fagområder, og antall og type utdanningsinstitusjon som har EiU-tilbud innenfor de ulike fagområdene	16
Tabell 2.4 Oversikt over EiU-tilbud innenfor ulike fagområder og på ulike nivåer	17
Tabell 2.5 Utvalgte entreprenørskapsstudier, Samordna opptak	19
Tabell 3.1 Treårige bachelorprogrammer i entreprenørskap (180 studiepoeng)	21
Tabell 3.2 Bachelorprogrammer med spesialisering i entreprenørskap	22
Tabell 3.3 Bachelorprogrammer der entreprenørskap er en vesentlig del av programmet	22
Tabell 3.4 Toårige masterprogrammer i entreprenørskap (120 studiepoeng)	23
Tabell 3.5 Masterprogrammer med spesialisering i entreprenørskap	23
Tabell 3.6 Masterprogrammer der entreprenørskap er en vesentlig del av programmet	24
Tabell 3.7 Doktorgradsprogrammer og emner i entreprenørskap	25
Tabell 3.8 Regional fordeling av bachelor- og masterprogrammer	25
Tabell 4.1 Oversikt over årsstudier i entreprenørskap	27
Tabell 4.2 Oversikt over deltidsstudier i Entreprenørskap	28
Tabell 4.3 Enkeltemner i entreprenørskap som tilbys kun på bachelornivå, sortert etter fagområde ...	29
Tabell 4.4 Enkeltemner i entreprenørskap på masternivå og flere nivåer, sortert etter fagområde	31
Tabell 4.5 Tilbud om enkeltemner i entreprenørskap etter region og utdanningsnivå	33
Tabell 4.6 Etter- og videreutdanningstilbud i entreprenørskap	34
Tabell 4.7 Etter- og videreutdanningstilbud i entreprenørskap, etter region	35
Tabell 5.1 Alle EiU-tilbud etter region og type tilbud*	36

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no